

ADİYAMAN TÜTÜN RAPORU

İPEKYOLU KALKINMA AJANSI
ADİYAMAN YATIRIM DESTEK OFİSİ

ADİYAMAN
2013

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ.....	3
2.1. Dünya Tütün Üretimi.....	3
2.2. Dünya Tütün Tüketimi.....	3
3. TÜRKİYE TÜTÜN ÜRETİM VE TÜKETİMİ.....	5
3.1. Türkiye Tütün Üretimi.....	5
3.1.1 Türkiye’de Üretilen Tütünlere.....	8
3.1.2. Türkiye’de Üretilen Yabancı Menşeli Tütünlere.....	13
3.2. Türkiye Tütün Tüketimi.....	14
4. TÜTÜN TİCARETİ.....	15
4.1. Dünya Tütün Ticareti.....	15
4.2. Türkiye Tütün Ticareti.....	16
4.2.1. Tütün Tohumu İthalatı.....	16
4.2.2. Yaprak Tütün İhracatı.....	16
4.2.3. Yaprak ve Yarı Mamul Tütün İthalatı.....	17
5. ADIYAMAN’DA TÜTÜN YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	18
5.1. Adıyaman’da Tütün Üretimi.....	18
5.2. Tütün Üretim Tekniği.....	20
5.2.1. Tütünün İklim İstekleri.....	20
5.2.2. Tütünün Toprak İstekleri.....	20
5.2.3. Tarlanın Dikime Hazırlanması.....	20
5.2.4. Su İlama.....	21
5.2.5. Tütün Hasadı.....	21
5.2.6. Tütünün Kurutulması.....	22
5.2.7. Tavlama ve İşleme.....	22
5.2.8. Denetim.....	23
5.2.9. Fiyatlandırma.....	24
5.3. Yatırım İmkanları.....	24
6. SONUÇ.....	25
6.1. Adıyaman İlinde Tütün Üretimi Konusunda Tespitler.....	26
6.2. Adıyaman İli Tütün Üretimi Hakkında Öneriler.....	26
6.3. Tütüne Alternatif Bitkiler.....	27
7. EKLER.....	28
EK.1. İç Piyasaya Arz Edilen Tütün Mamülleri.....	28
EK.2. Tütün Piyasası Düzenlemeleri.....	28
EK.3. Tütün Ticareti Yetki Belgesi Alma Şartları.....	28
EK.4. Tütün Ticareti Yetki Belgesi.....	29
EK.5. Tütün Ticareti Yetki Belgesine Sahip Gerçek Ve Tüzel Kişilere Ait Bilgiler.....	30
EK.6. Türkiye de Tütünün Tarihi.....	33
8. KAYNAKÇA.....	35
9. BİLGİ ALIŞVERİŞİ İÇİN GÖRÜŞÜLEN KURULUŞLAR.....	36

Tablolar Dizini

Tablo 1. Dünya Tütün Üretimi	3
Tablo 2. Sigara Şirketleri Pazar Payı	3
Tablo 3. Dünya Tütün Tüketimi	4
Tablo 4. 2002 Yılı Türkiye Tütün Ekimi ve Üretimi	6
Tablo 5. Yıllar İtibarıyla Türkiye Tütün Üretimi	7
Tablo 6. Yıllara göre Türkiye Bölgesel Tütün Ekimi ve Üretimi	8
Tablo 7. 1994-2001 Yılları Arasında Tekelin Sigara Fabrikalarına Verdiği Tütün Miktarı	14
Tablo 8. Başlıca İhracatçı Ülkeler ve İhraç Miktarları	15
Tablo 9. Başlıca İthalatçı Ülkeler ve İthal Miktarları	15
Tablo 10. 2002-2009 Yılları Arasında Türkiye Tütün Ticareti	16
Tablo 11. Türkiye Yaprak Tütün Ticareti (İhracat – İthalat)	17

Adiyaman Tütün Raporunun hazırlanmasında değerli katkılarını
esirgemeyen T.C. İpekyolu Kalkınma Ajansı
Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu yelerine ve bu raporu
hazırlayan Adiyaman Yatırım Destek Ofisi Uzmanı Sayın
Celal BAYRAK'a teŐekkür ederiz.

T.C. İpekyolu Kalkınma Ajansı
Genel Sekreterlięi

I.GİRİŞ

Tütün, kurutulmuş yapraklarından yararlanılan tek yıllık bir endüstri bitkisidir. Tütün bitkisinin kurutulmuş yaprağı, tütün mamulleri sanayiinin temel hammaddesini oluşturur. Bilinen tütün mamulleri; sigara, sigar (puro, sigarillo), tömbeki, pipo, enfiye, kıyılmış tütün ve çiğneme tütünüdür. Dünyada, 120'dan fazla ülkede her yıl yaklaşık 4 milyon hektar alanda tütün tarımı yapılmakta ve 6-7 milyon ton yaprak tütün elde edilmektedir (Gümüş, 2009).

Türkiye'de tütün, cumhuriyet öncesi ve sonrası devamlı olarak özel kanunlarla düzenlenen özel bir ürün olmuş, piyasası devlet tekeli şeklinde devamlı kontrol altında tutulmuştur. 4733 Sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'la tütün piyasası serbest hale getirilmiş olsa da kamunun denetim, düzenleme ve gözetimi devam ettirilmiştir. Son yıllarda Türkiye tütün sektöründe köklü değişiklikler yaşanmıştır. Üretici tütünlerinin pazarlama organizasyonu değişmiş, destekleme alımları sona erdirilmiş ve bunlara bağlı olarak üretici sayısı, üretim alanı ve üretim miktarında büyük azalmalar yaşanmıştır. Buna ek olarak Tekel Genel Müdürlüğü yerine yeni kurulan Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) piyasa düzenleme, gözetim ve denetim görevlerini üstlenmiştir.

Üretimden değerlendirme aşamasına kadar istihdam sağlayan tütün, birçok bölgemizde yüzyıllardır yaygın olarak aile tarımı şeklinde üretilmekte, milli gelir açısından ülke ekonomisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Farklı ekoloji ve mikro klimalara bağlı olarak ülkemizde çok çeşitli tip tütünlerin üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de üretilen tütünlerin %98'i "sun-cured" tipi oriental tütünler olup güneşte kurutulan düşük şeker ve nikotin seviyesine sahip tütünlerdir. Geri kalan kısmı temel olarak "dark air-cured" (havalandırma ile kurutulmuş tütün çok miktarda şeker ve nikotin içeren "sigar" tütün), "flue-cured" (yapay olarak kısa sürede kurutulan tütün yüksek miktar şeker ve orta miktar nikotin içeren "virginia" tütün) ve "light air-cured" (havalandırma ile kurutulmuş tütün az miktar şeker ve nikotin içeren "burley" tütün) üretimi şeklindedir.

Yerli tütün üretimi, 1994 yılına kadar hızla artış kaydetmiştir (DPT, 2004). Tütün üretiminin fiyata oldukça duyarlı olması ve uygulanan yüksek fiyat politikaları sebebiyle ürün zamanla normal ekolojisini aşarak taban araziye yerleşmiş ve tütün üretimimiz diğer ürünler aleyhine artarak üretim bölgelerindeki bitki deseninin bozulmasına sebep olmuştur. Bazı yıllarda, yüksek düzeylerdeki stok varlığı maliyetin (bakım masrafları) artmasına sebep olduğundan dolayı zaman zaman ürünün imhası yoluna gidilmiştir. Türkiye'de tütüne olan iç ve dış talepte yıllar itibarıyla çok büyük değişiklikler görülmemektedir. Türkiye iç tüketimi 70–80 bin ton, yıllık ihracatı ise yaklaşık 100–125 bin ton civarındadır. Bu verilerden yola çıkarak rasyonel tütün üretimimizin stok ihtiyacı ile beraber 200–225 bin ton civarında olması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

21.yüzyılda özellikle gelişmiş ülkelerde tütün ve tütün sektörü, artan sağlıklı yaşam bilinciyle önemini yitirme eğilimindedir. Ancak bu durum gelişmekte olan ülkelerde geçerli olmamakla birlikte sigara içenlerin sayısı ve oranı giderek artmaktadır. Örneğin 1984 sonrası dönemde sigara tüketimi Türkiye'de % 80 artarken Amerika Birleşik Devletleri'nde %30 azalmıştır.

Tütünün geleceği; bir tarafta hızla artan dünya nüfusu ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde tütün talebinin artması, diğer tarafta tütün mamullerinin neden olduğu hastalıklar ve bu alandaki sağlık harcamalarının yüksek miktarlarda olması nedeniyle tüketimin azalması arasındaki rekabete bağlıdır. Kısaca, gelecekte tütün tüketimi tütün mamulleri için tahsil edilecek yüksek vergi artışı,

fiyat artışı, tütün mamülleri tüketimindeki sınırlandırmalar; tütün kullanımından kaynaklanan sağlık problemleri ve tütün mamulleri satan kuruluş ve şirketlerin yapacakları reklama bağlı olarak kendini gösterecektir.

Adıyaman tütünü, tek başına, herhangi bir katkı maddesi kullanmadan, içilebilen bir tütün özelliğine sahip olması ile özellikle iç tüketimde sarmalık kıyılmış tütün olarak oldukça geniş bir tüketici kitlesine sahiptir. Bu tüketici talebinin ithal tütün yerine yerli üretim ile karşılanması gerekmektedir. Böylece bu sektörden geçimini sağlayanların korunması temin edilecek, yabancı tütün ve mamulleri için ödenen paranın yurt içinde kalması sağlanacak, döviz kaybı önlenmiş olacaktır.

Bu raporda kullanılan bilgi ve veriler, FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu - Food and Agriculture Organization of the United Nations), USDA (Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı - United States Department of Agriculture), TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), TAPDK (Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu), Mülga Tekel, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İhracatçı Birlikleri ve sair değişik kaynaklardan derlenmiştir. Verilerin tashihi ve bilgi alış-verişi için bazı kamu kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve STK'lar ile çeşitli görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak tütün üretimi ve tüketimi, özel olarak ise Adıyaman ili tütün üretiminin durumu, sorunları ve çözüm önerileri analiz edilmiş, ayrıca tütün konusunda yatırım yapmayı düşünen müteşebbisler için gerekli bilgiler verilmiştir. İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bu rapor sonucu Adıyaman ilinde öncelikle tütün üreticileri, tütün pazarlaması ve tütün satışı olmak üzere tütün sektörünün bugününe ışık tutması, geleceğine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

2. DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

2.1. DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ

Dünya Sağlık Örgütü 2007 verilerine göre (T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2010), dünyada 120 ülkede tütün yetiştirilmektedir. En fazla üreten ülkeler; Çin, Hindistan, Brezilya, ABD, Türkiye, Zimbabve, Endonezya ve Malezya'dır. Bu ülkeler toplam dünya tütün üretiminin % 80'inden fazlasına sahiptir. Çin, dünya toplam yaprak tütünün yaklaşık %40'ını üretmektedir. Dünyada yaklaşık 12 milyon civarında çiftçi tütüncülükle geçinmektedir. Bu rakamın, üçte ikisini Çinli çiftçiler oluşturmaktadır. Tütünün, ekiminden yetiştirme ve hasat sürecine kadar, makineli tarım uygulamasının pek fazla yapılamadığı ve dolayısıyla yoğun emek gerektirdiği için, yılın 12 ayına yayılan bir istihdam gerektirmektedir. Tütün yaprakları elle hasat edilmekte ve yalnızca arazi hazırlığı aşamasında makine ekipmanlarından yararlanılmaktadır. Bu nedenlerle tütün, çoğu yerde küçük aile işletmelerine özgü bir tarımsal ürün olma karakteri göstermektedir.

2000-2010 yılları arasında tütün üretim tekniklerinin gelişmesi ve yüksek verimli tütün çeşitlerinin yaygınlaşması sebebiyle tütün üretiminin dünya genelinde yaklaşık %30 arttığı görülmektedir.

Tablo 1: Dünya Tütün Üretimi (Bin Ton)

ÜRETİM	2000	2010
DÜNYA	6.137,7	7.160,0
ÇİN	2.298,8	2.972,5
HİNDİSTAN	595,4	685,4
BREZİLYA	520,7	584,7
ABD	408,2	526,8
AB(15)	314,5	300,9
ZİMBABWE	204,9	232,8
TÜRKİYE	193,9	268,8
ENDONEZYA	166,6	119,6
RUSYA	116,8	70,0
MALEZYA	108,0	137,9
DİĞER ÜLKELER	1209,9	1260,6

Kaynak: FAO (The Food and Agriculture Organization of the United Nations).

2.2. DÜNYA TÜTÜN TÜKETİMİ

Tütün tüketiminin en yaygın tipi sigara içilmesidir ve dünya tütün tüketiminin % 85'ini kapsamaktadır. Yaklaşık 320 milyon sigara tiryakisi ile Çin, dünyanın en büyük sigara tüketicisidir. Dünya ölçeğinde sigara satışı, sektöre yaklaşık 200 milyar dolarlık (360 milyar Türk Lirası) bir kazanç sağlamaktadır. Dünyanın en büyük sigara şirketleri ve bunların pazar payları şöyledir:

Tablo 2: Sigara Şirketleri Pazar Payı

Şirket Adı	Ülke	Pazar Payı (%)
Çin Milli Tütün Fabrikası	Çin	31
Philip Morris	ABD	17
BAT	İngiltere-ABD	13
RJR Reynolds	ABD	6
Rothmas International	ABD	4

Kaynak: FAO (The Food and Agriculture Organization of the United Nations)

Dünyanın başta gelen yaprak tütün tüketicileri; Çin, A.B.D, Hindistan, Japonya, Almanya ve Rusya'dır. Çin, yerel sigara markalarının kalitesini iyileştirmek üzere daha fazla yabancı tütün satın almaktadır. Aşağıdaki tabloda Dünya yaprak tütün tüketimine ilişkin rakamlar verilmektedir.

Tablo 3:Dünya Tütün Tüketimi (Bin Ton)

TÜKETİM	2000 (Bin Ton)	2010 (Bin Ton)
DÜNYA	6.769,1	7.151,5
ÇİN	2.627,5	2.659,5
AB(15)	724,1	690,6
HİNDİSTAN	470,3	563,8
RUSYA	442,4	442,3
ABD	434,4	433,8
BREZİLYA	202,5	257,9
JAPONYA	169,5	-
ENDONEZYA	156,1	-
TÜRKİYE	133,6	-
PAKİSTAN	90,0	-
DİĞER	3.947,0	-

Kaynak: FAO (The Food and Agriculture Organization of the United Nations), Tütün Üreticileri Birliği.

3. TÜRKİYE TÜTÜN ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

3.1. TÜRKİYE TÜTÜN ÜRETİMİ

Türkiye’de tütün son yıllarda üretim miktarı ve üretici sayısındaki azalışa rağmen, ekonomi için oluşturduğu katma değer ve istihdam olanaklarıyla günümüzde önemli bir tarımsal ürün olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiye’de tütün üretimi, geleneksel yöntemlere göre yapılan, çok emek gerektiren bir tarım şekli olduğu gibi, senenin büyük bir kısmında da devamlı çalışmayı ve ayrıca makine gücünden ziyade insan gücünü kullanmayı gerektiren bir tarım şeklidir. Tütün tarımı ile uğraşan çiftçi, fidelerin yetiştirilmesi, sökülmesi, tarlaya dikilmesi, tütünün çapalanması, kırılması, dizilmesi, kurutulması, muhafazası ve denklenmesi gibi ağır işleri aile fertleri ile beraber yapmaktadır.

Türkiye’de tütün üretim miktarı pek çok değişkene bağlı olarak yıllar itibarıyla büyük farklılıklar göstermiştir. Ülkemizin yakın zamanlı tütün üretim politikaları 3 dönemde ele alınabilir: 1986-1993, yüksek alım fiyatları ve tütün üretiminde artış dönemi; 1993-2002, kota uygulamalarıyla üretimin dengeye oturtulmaya çalışıldığı dönem; ve 2002 yılı sonrası, Tekel’in dereceli olarak tütün alımından çekildiği ve tütün üretim sürecinin tamamen piyasanın güncel ihtiyaçları tarafından belirlendiği ve rasyonel üretimin hedeflendiği dönemdir. Ülkemizde uygulanan yüksek fiyat politikaları sebebiyle 1987 yılından itibaren üretim miktarımız hızla artış göstermiş, tütün üretimi optimal alanların dışına çıkarak taban araziye yerleşmiştir. Biriken stokların maliyeti yükseltmesi ve taban arazideki tütünün kalitesiz ve veriminin yüksek olması sebebiyle kaynak israfı giderek büyük boyutlara ulaşmıştır.

1177 Sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu ile oluşturulan Tütün Kurulu Kararı ile ülke tütün ihtiyacı göz önüne alınarak her yıl için ayrı ayrı tütün kotası belirlenmekte idi. 1995 yılı için belirlenen ülke tütün üretim kotası 220 bin ton iken 1996 yılında belirlenen tütün kotası 235 bin ton olmuştur. 1995 yılında gerçekleşen şark tipi tütün üretimi 200 bin ton dolaylarında olurken 1996 yılında aynı tütünün tahmin edilen üretim miktarı 224 bin ton olmuştur.

Kota sistemi ulusal tütün üretimini disipline etmekle birlikte, 1997 yılında bazı bölge tütünlerinin belirlenen kota seviyelerinin altında kalması sebebiyle 1997 yılı ürününe uygulanmamıştır. Ancak bu defa da Ülke tütün üretimi 300 bin tona yaklaşmış olması sebebiyle 1998 yılında yeniden tütüne kota uygulanmış ve kota miktarı 235 bin ton olarak belirlenmiştir. Üretim ise yabancı tütün de dahil olmak üzere 251 bin ton civarında gerçekleşmiştir. 1999 yılında da uygulanan kota miktarı 210 bin ton olmuştur. Üretim ise yabancı üretimi dahil 251 bin ton olmuştur. 2000 yılında uygulanan kota miktarı 189 bin tondur. Üretim ise 200 bin tondur. 2001 yılında uygulanan kota miktarı 150 bin ton ve üretim de yaklaşık olarak 152 bin ton olmuştur. 2002 yılında da uygulanan kota miktarı 150 bin ton ve üretim de 161 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Gümüş,2009).

03.01.2002 tarihinde kabul edilen ve tütün politikalarını yeniden biçimlendiren, 4733 sayılı kanunun (Tütün Kanunu) 6. maddesi gereği; “sözleşmeli üretim esasına göre üretilen tütünlerin fiyatları, tütün mamulleri üreticileri ve/veya tüccarlar ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenir” (Resmi Gazete) ibaresiyle devlet tütünde “destekleme alımı” yapmaktan tedrici olarak çekilmiş ve üretim kotası belirleme ve destekleme alım fiyatı uygulamalarına son verilmiştir. Böylelikle tütün üretimi ve satım düzenlemeleri büyük ölçüde özel sektöre devredilmiştir. Bu yasa sonucunda 2002 yılından itibaren Türkiye’de tütün üretim alanı, miktarı ve üretici sayısında dikkat çekici bir azalış olmuştur. Öyle ki, Türkiye genelinde 1980’li yıllarda 550 000 adet ekici mevcut iken 2006 yılında 220 000 civarında tespit edilmiştir (Gümüş,2009). Uygulanan kotalar ve düşük fiyat politikası ile birçok ekici tütün üretiminden vazgeçmiştir.

Tablo 4: 2002 Yılı Türkiye Tütün Ekimi ve Üretimi

Tütün Çeşitleri	Tütün Üretim Bölgeleri ve Cinsi	Tütün Ekici Adedi	Tütün Ekili Alan Hektar	Tütün Üretimi Ton
Yerli Tütün	Ege	182.051	137.735	100.647
	Marmara	8.415	2.993	2.535
	Karadeniz	72.999	29.097	22.952
	Doğu Anadolu	23.854	4.771	4.771
	Güneydoğu Anadolu	111.604	21.604	22.420
Yerli Tütün Toplamı		398.223	196.200	153.325
Yabancı Tütünler	Virginia	2.010	1.543	3.891
	Burley	1.179	762	1.911
	Puroluk	0	0	0
	Tömbeki	554	196	111
	Hasankeyf	923	1.021	2.128
Yabancı Tütünler Toplamı		4.666	3.522	8.041
GENEL TOPLAM		402.889	199.722	161.366

Kaynak: Tekel (1989-2002)

Tablo 5:Yıllar İtibariyle Türkiye Tütün Üretimi

YILLAR	ÜRETİM (Ton)
1989	265.590
1990	296.000
1991	240.880
1992	334.321
1993	338.800
1994	187.733
1995	204.440
1996	230.949
1997	302.008
1998	258.812
1999	251.070
2000	208.002
2001	152.571
2002	161.366
2003	112.158
2004	133.913
2005	135.247
2006	98.137
2007	74.585
2008	93.403
2009	77.000

Kaynak:Tekel (1989-2002), TÜİK (2008) ve TAPDK İstatistikleri.

Tablonun incelenmesinde de görüleceği üzere, 1994 yılında tütün kotasının gündeme getirilmesiyle üretim miktarı %45 oranında azalmıştır. 1997 yılında kota uygulanmadığı için üretim %28 artmıştır. 1998 yılında tekrar kota uygulanmıştır ve üretim %16 azalmıştır. 1999 yılında ürüne yine kota uygulandığı için üretim %4 oranında azalmıştır. 2000 yılında ise uygulanan kota miktarı ile üretim %17 oranında azalmıştır. 2001 yılında da uygulanan kota miktarı ile üretim %27 oranında azalmıştır.

Ülkemizde yabancı tütün üretiminin artırılmasına ilişkin çalışmalar halen devam etmektedir. Virginia ve Burley tipi tütünlerin üretimleri şark tipi tütün üretimine göre oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Amerikan tipi tütünler entansif (yüksek randımanlı) ziraatı gerektirmekte, sulama ve gübreleme ürünün yetiştiriciliğinde büyük önem arz etmekte, yetiştiriciliği taban arazide yapılmaktadır. Kurutulmaları oldukça masraflı olup, özel kurutma fırın ve hangarları ile gerçekleştirilmektedir. Şark tipi tütünler ise kıraç meyilli arazide sulama ve gübreleme olmaksızın kaliteli ürün vermektedirler. Kurutulmaları ise açık havada yapılmaktadır.

Tablo 6: Yıllara göre Türkiye Bölgesel Tütün Ekimi ve Üretimi

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EGE						
Alan (Hektar)	134.733	138.057	126.676	134.477	124.262	95.741
Üretici Adedi	246.616	197.570	137.907	116.055	95.650	76.183
Miktar (Ton)	92.802	104.191	66.289	82.131	83.442	60.000
MARMARA						
Alan (Hektar)	6.569	5.300	4.299	5.108	4.051	3.135
Üretici Adedi	12.979	11.779	7.293	7.945	6.224	4.538
Miktar (Ton)	10.256	8.692	6.041	8.528	7.673	4.452
KARADENİZ						
Alan (Hektar)	33.017	29.097	25.315	24.214	25.321	21.107
Üretici Adedi	77.911	74.623	51.858	40.048	39.733	33.730
Miktar (Ton)	23.034	24.235	15.422	16.271	17.624	19.193
DOĞU ANADOLU						
Alan (Hektar)	3.537	4.771	4.433	5.712	7.843	5.413
Üretici Adedi	23.928	23.182	22.982	20.988	21.801	20.385
Miktar (Ton)	3.882	4.455	4.816	5.307	6.266	4.213
GÜNEYDOĞU ANADOLU						
Alan (Hektar)	20.971	22.233	22.893	23.200	23.983	20.770
Üretici Adedi	117.038	98.728	98.456	97.838	88.904	87.578
Miktar (Ton)	22.597	17.948	19.590	21.676	20.242	18.220
TOPLAM						
Alan (Hektar)	198.827	199.458	183.616	194.715	185.460	146.166
Üretici Adedi	478.472	405.882	318.496	282.874	252.312	222.414
Miktar (Ton)	152.571	159.521	112.158	135.917	135.247	96.000

Kaynak: Tütün Ekspertleri Derneği.

3.1.1 Türkiye’de Üretilen Tütünler

Türkiye’de üretilen tütünlerin %98’i sun-cured (Güneşle kurutulan) tipi, oriental tütünlerdir. Geri kalan kısmı dark air-cured (Sigar), flue-cured (Virginia), light air-cured (Burley) üretimi şeklindedir.

18. yüzyıldan itibaren geleneksel bir tarım kolu haline gelen tütüncülük, Türkiye’nin birçok bölgesine yayılmıştır. Tütün iç tüketimi karşılamak ve ihracat amacıyla üretilmektedir. Türkiye genelinde farklı tütün çeşitleri üretilmekte, aynı zamanda bu çeşitler bölgelere göre de değişmektedir. Ülkemizde üretilen tütünler yetiştirildikleri bölgeler, toprak yapısı, buldukları ekolojik faktörler, irsi özellikleri nedeni ile farklı karakter gösteren tipler olmuşlardır. Yerli tütünler, üretim bölgelerine göre 4 gruba ayrılmaktadır: Ege, Marmara-Trakya, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütünleri diye gruplandırılırlar.

3.1.1.1. Ege Bölgesi tütünleri

Türkiye’de Ege Bölgesi üretim alanı, miktarı ve ihracattaki payı ile ilk sırayı almaktadır. Bu bölgede üretilen tütünler uluslararası piyasada İzmir tütünleri olarak tanınırlar. Bölgede üretilen tütünler yeknesak ve standart bir durum gösterirler.

Genellikle küçük yapraklı, sapsız, karınlıca, açık sarı-kırmızı renkli, ince damarlı, kıvrıkcık görünüşlü, kuvvetli bir dokuya sahiptirler. Nikotini düşük, yanmaları yavaş, tatlı içimli, kokulu tütünler olan Ege bölgesi tütünleri, sert karakterli harmanların sertliğini azaltma, yavan içimli harmanları tatlılaştırma ve nötr harmanlara koku verme özellikleri nedeniyle sigara yapımcıları tarafından aranmaktadır.

İzmir menşei adı altında Ege Bölgesi'nde üretilen tütünler tatlılık, yavaşlık ve koku özellikleri, karıştırıldıkları harmanları ıslah ederek içim tadlarını ve nefasetlerini artırmaları nedeniyle, Amerika ve Avrupalı sigara fabrikatörleri tarafından yıllarca rağbet görmüştür. Günümüzde harmanlarda kullanma oranı azaltılmışsa da hala aranan bir tiptir. Tütün ihracatımızın %90-95'ini Ege tütünleri teşkil etmektedir (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010). Karabağlar, Kokulu, Ege, Çıtır, Sarıbağlar tipleri olarak, güneyde Muğla'dan, Kuzeyde Balıkesir'e kadar uzanan bölge ile sahilinden Uşak-Afyon-Denizli'ye kadar uzanan bölgede yetiştirilen Ege tütünleri miktar olarak toplam üretimimizin %55'ini oluşturmaktadır. Ege bölgesinde Akhisar, Saruhanlı, Gavurköy, Ödemiş, Tire, Bayındır, Ovakent, Manisa, İzmir, Aydın ünlü tütün yöreleridir.

Tütünün hektar verimi tamamen iklim şartlarına bağlıdır. Çünkü yerli tütünler sulanmaz ve gübre atılmaz. Yağış miktarının fazla olduğu yıllarda tütün verimi yüksek olur. Hektar verimi bölge için ortalama 900 kilodur. Bir ekiciye düşen ürün miktarı ortalama 500 kilo civarındadır.

3.1.1.2. Marmara Bölgesi tütünleri

Bu bölge tütünleri tip olarak Ege ve Karadeniz Bölgesi tütünlerine benzerlik gösterirler. Marmara Bölgesi'nde ekoloji ve toprak özellikleri sebebiyle polikültür tarım üretimi yapılmakta olduğundan tütün üretimi düşmektedir. Tütüne uygulanan fiyat politikası da bölgede tütün üretimini bitme noktasına getirmiştir.

Bursa, Düzce, İzmit, Hendek, Edirne, Yenice, Agonya menşeiilerinden oluşan bölge tütünleri genel üretimin %2'sini, genel ihracatın da %1'ini meydana getirirler (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010). Ortak özellikleri itibarıyla bu tütünler, Bursa-Düzce-İzmit ve Hendek-Trakya-Balıkesir grubu olmak üzere iki grupta incelenebilir.

a) Bursa-Düzce-İzmit Grubu: Bu grup tütünlerin orijini Samsun ve Bafra tütünleridir. Ancak bölgesel şartlara göre özellikleri değişikliklere uğrayarak yeni birer tip olarak ortaya çıkmışlardır.

Ufak ve orta boy yaprakları, ince dokuları, yüksek elastikiyetleri, sarı-kırmızı ve açık kırmızı renkleri; tatlı, tatlı tok, tokça-sert içimleri, özellikle Düzce tütünlerinin kendine has nefis kokuları, yanma yetenekleri ve yüksek sigara randımanları özellikle sigara harmanlarında dolguluk olarak kullanılmaları nedeniyle Avrupa sigara yapımcıları tarafından yıllarca aranmıştır. Bu tütünlerden Düzce tütünleri yerli tütünler arasında ayrı bir içim karakterine sahiptir. Güzel kokulu, tatlı içimli olarak tanımlanan bu tütünlerimiz çok iyi yanma yetenekleri ve yüksek sigara randımanları ile Dünya pazarlarında tanınmış ve aranmıştır (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010).

b) Hendek-Balıkesir-Trakya Gurubu: Marmara Bölgesi'nin diğer tütünlerinden farklılık gösteren bu tütünler ayrı ve uzak yerlerde üretilmelerine rağmen birbirlerine yakın özellikler ve içim karakteri göstermektedirler.

Yaprak büyüklükleri orta ve büyüktür. Renkleri açık kırmızı ve kırmızıdır. Dokuları ince ve elastikiyetleri yüksektir. Sert içimlidirler. Sigara verimleri yüksektir.

Bu tütünler sigara harmanlarına sertlik, saçaklılık kazandırmak ve sigara verimlerini yükseltmek için kullanılmışlar ve Dünya pazarlarında bu özelliklerinden dolayı yıllarca aranmışlardır. Türkiye'de üretilen sigara harmanlarında kullanılan Virginia tütünlerini, bu bölgede yetiştirmek mümkündür. Bu bölgede Düzce, Gönen, Manyas, Adapazarı ve Kırklareli yöresinde Amerikan menşeli tütün olan Virginia üretimi başlamış ve gün geçtikçe üretimi artmaktadır (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010).

Tütün üretim miktarı Marmara Bölgesi'nde devamlı düşüş göstermiştir. Bölgenin turizme ve sanayiye açılması, diğer tarım ürünleri üretiminin tercih edilmesi ve fiyatların yeterli olmaması üretimin düşmesine neden olmuştur.

3.1.1.3. Karadeniz Bölgesi tütünleri

Orta Karadeniz Bölgesi'nde Sinop, Gerze, Samsun, Bafra, Alaçam, Doğu Karadeniz'de Trabzon, Akçaabat, Artvin, Orta-İç Karadeniz Bölgesi'nde Tokat, Erbaa, Niksar, Taşova, Gümüşhacıköy'ü kapsayan alanlarda tütün üretimi yapılmaktadır. Üretim yapılan alanlardaki iklim ve toprak yapısının farklı özellikler göstermesi birçok menşein ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yerli tütünler içinde en üstün kalite ve uluslararası şöhrete sahip tütünlerimizden Maden, Canik, Evkaf ve Basma adlarıyla tanınan tütünlerimiz bu bölgede üretilmektedir. Ege Bölgesi tütünleri ile kıyaslandığında bu bölge tütünlerinde bir homojenlik bulunmamaktadır. Bu nedenle bölge tütünleri dış görünüş, şekil, boyut, içim özellikleri, tat, koku, renk gibi karakterleri itibarıyla 4 ayrı grupta toplanır (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010).

a) Samsun-Bafra Grubu: Samsun, Maden, Canik, Evkaf, Bafra, Alaçam, Çarşamba, Sinop, Gerze tütünleri bu grubu oluşturur. Bu gruptaki tütünler çok düşük oranda nikotinli, küçük boyutlu, kırmızı, açık kırmızı renkli, ince damarlı, ince dokulu, elastikiyeti yüksek, tok içimli, tatlı aromatik kokulu tütünlerdir.

Yabancı sigara üreticileri sigara harmanlarını ıslah etmek, bu tütünlerin aromatik özelliklerinden yararlanarak harman kalitelerini yükseltmek, lüks harmanların nefasetini artırmak, tok içimli çeşitler yapmak maksadıyla bu tütünleri talep etmektedirler. Özellikle Bafra tütünleri dünyanın en yüksek vasıflı sigara tütünleri olarak devamlı aranmıştır. Küçük boyutları, ince nesîçleri, parlak ve cazip renkleri kendilerine has kokuları, sigara verimleri, tat-lezzet ve içimi itibarıyla eşi bulunmayan tütünler olmuşlardır. Dünya sigara harmanlarının Samsun-Bafra tütünü ihtiyacına karşılık üretimin az olması ve giderek de azalması bu tütünlerin harmanlarda az kullanılmasına sebep olmuştur. Marmara Bölgesi tütünlerinde olduğu gibi bu tütünlerin üretimi de devamlı düşmektedir.

b) Taşova-Tokat Grubu: Taşova, Tokat, Erbaa, Niksar ile diğer ilçe tütünleri bu gruba girer. Bu tütünler ovalce, orta-küçük boyutlu, açık sarı, açık kırmızı renkli, zayıf dokulu, ince nesîçli, tatlı ve yavaş içimli düşük nikotinli tütünlerdir. Sigara harmanlarında renk, tatlılık ve dolguluk olarak kullanılır. Düşük nikotinli olmaları nedeniyle girdikleri harmanların sertliğini gidererek ıslah etmişlerdir. Yabancı sigara yapımcıları tarafından aranan tütünlerdir.

c) Trabzon-Artvin Grubu: Bu gruptaki tütünler Doğu Karadeniz sahil ve iç kısımlarında yetişir. Başlıca üretim merkezleri Trabzon, Akçaabat, Artvin, Borçka, Şebinkarahisar ve Ardanuç'tur.

Bu tütünlerin yaprakları büyük boyutlu, ince dokulu, açık kırmızı, kırmızı, koyu kırmızı renkli, kalınca orta damarlı, elastikiyetli ve yanmaları yüksektir. Çok sert içimli olduklarından sigara harmanlarına sertlik vermek için kullanılır. Bu tütünlerdeki sertlik nikotin oranından kaynaklandığı için gerçek sertliktir. Yaprakları ince ve büyük boyutlu olduğu için sigara harmanlarına saçaklılık vermek için kullanılır. Yine ince dokulu büyük boyutlu olmaları nedeniyle sigara verimleri yüksektir, bu amaçla da kullanılır. Yine harmanlara renk vermek ve yanma kabiliyetlerini artırmak için karıştırılmaktadır.

Bölge tütünleri sert içimli özellikleri nedeniyle yavan, yavaş ve karactersiz tütünlerin kullanıldığı harmanlarda ıslah edici ve tatmin edici etkileriyle emsalleri arasında rakipsiz duruma gelmişlerdir. Orta ve sert içimi seven tüketicilerin tercih ettiği harmanlar için aranan tütün olmuşlardır. Avrupalı sigara yapımcıları yanında sert içimi seven Ortadoğu ve Mısır tütün yapımcıları tarafından tercih edilmiştir. Diğer bölge tütünleri gibi yanlış fiyat uygulamaları sonucu Trabzon tütünleri de devamlı azalma göstermiştir.

d) Gümüşhacıköy Grubu: Bu tütünler Yunanistan'dan gelen göçmenlerin beraberinde getirip üretimini yaptıkları ünlü basma tütünleridir. Miktar bakımından az olan bu tütünler Gümüşhacıköy'de üretilmektedir. Karadeniz Bölgesi'ndeki diğer tütünlerden ayrı özellikler gösterirler. Yaprakları küçük boyutlu, açık-sarı, açık-kırmızı renkli, ince-orta kalınlıkta, elastikiyeti yüksek, kuvvetli, yanmaları orta dereceli, tatlı ve yavaş içimli ve kokuludurlar. Sigara harmanlarında tatlılık ve koku vermek için kullanılır. Yüksek vasıfları ve kokuları nedeniyle kaliteli sigara harmanları için aranan bir tiptir.

Ortalama hektar verimi 760 kg. civarında olup diğer bölgelere göre düşüktür. Kişi başına düşen ortalama ürün miktarı bölge için ortalama 380 kg. civarındadır, ekici başına düşen ortalama alan ise 5000 m² civarındadır.

3.1.1.4. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütünleri

Bu bölge son yıllarda üretim alanı ve miktarında büyük artış göstermiş ve üretimde ikinci sıraya yerleşmiştir. Tütün üretim alanları birbirinden uzak, toprak yapısı çok farklı, ekolojik koşulları değişik yerler olmasından dolayı değişik tipte tütünler üretilmektedir. Küçük boyutlu tütünlerin yanında büyük boyutlu tütünler de üretilmektedir. Bu bölge tütünleri Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgesi tütünlerinden fiziksel ve harman özellikleri bakımından çok farklılık göstermektedir. Bu bölge tütünleri içim ve koku yönünden Virginia tipi tütünlere benzemektedir. Yine bölgede Tömbeki ve Hasankeyf adlı Nicotiana Rustica cinsi tütün üretimi de yapılır.

Son 10 yıllık ortalama üretime göre genel üretimin % 30'luk kısmı bölgede üretilir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretim son yıllarda devamlı artış göstermiştir. Önceleri dağlık, yüksek yerlerde üretimi yapılan tütün, dağlardan ovalara inmiş ve üretim miktarı ülke ihtiyacının çok üstüne çıkmıştır. İç tüketimde kullanılmaktadır, üretim fazlasını son yıllara kadar ihraç etme imkânı doğmamıştır. Ancak ihraç imkânı araştırılmakta, bu yönde gelişmeler mevcuttur. Bununla birlikte artan miktar kalitenin düşmesine sebep olmuştur. Düşük kaliteli tütünlerin iç harmanlarda kullanılma imkânı olmadığı gibi ihraç şansı da yoktur. Kaliteli üretime yönelmesi durumunda dış piyasanın ilgisini çekecek bir potansiyel mevcuttur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi tütünleri genellikle orta, kısmen büyük boyutlu, kalınca dokulu, sarı, açık kırmızı renkli, bir kısmı sulama tütünleri olduklarından zayıf dokuludur. Elastikiyetleri ortadır. Kabaca, kolayca tavlânır, ancak aldıkları tavi çabuk kaybederler. Kendilerine has kokuları vardır. İçim karakterleri tatlı-serttir. Harmanlara sertlik vermek için kullanılır. İri yaprakların damarları kalındır. Bu sigara yapımında olumsuz bir durumdur.

Bu bölge tütünlerini dört ana gruba ayırmak mümkündür

a) Adıyaman-Malatya Tütünleri: Adıyaman, Malatya, Akçadağ, Bahçe menşei tütünler bu gruba girer. Bu tütünler orta ve büyükçe boyutlu, sarı, açık kırmızı, kırmızı renkli, sağlam dokulu, kalınca, sertçe içimli, lezzetleri tatlı ve kokulu tütünlerdir. Adıyaman tütünleri bölge içinde iyi bir yere sahiptir.

b) İskenderun-Yayladağı Tütünleri: Yayladağı, Altınözü, Antakya ve İskenderun üretim noktalarında üretilen, orta boyutlu, açık kırmızı, kırmızı, koyu kırmızı, parlak, tatlı içimli, yanmaları iyi, hoş giden aromatik kokuları vardır. Sigara harmanlarında tokluk, tatlılık ve koku vermek maksadıyla kullanılırlar.

c) Silvan Tütünleri: Silvan, Bismil, Kulp, Lice, Diyarbakır yöresi ve diğer ilçeleri, Kozluk, Sason, Bekirhan, Batman ve yöresinde üretimi yapılan tütünlerdir. Bu tütünler büyük, kısmen orta boyutlu açık kırmızı, kırmızı ve sarı renkli, sertçe, az tatlı içimli tütünler olup sigara harmanlarına sertlik ve tokluk vermek için kullanılırlar.

d) Bitlis Tütünleri: Bitlis ve ilçeleri, Muş ve ilçeleri ile Şemdinli ekim noktalarında yetiştirilir. Yaprak boyutları orta, sarı, açık sarı renkli, parlak görünümlü, ince dokulu, yanma yetenekleri iyi, tok içimli, tatlı, kokulu tütünlerdir. Sigara harmanlarında tatlılık, koku ve renk vermek maksadıyla kullanılırlar. Bölgede ortalama hektar verimi diğer bölgelere göre oldukça yüksek olup 1200 kilodur. Ekici başına ortalama ürün miktarı yaklaşık 700 kilo civarındadır.

3.1.2. Türkiye’de Üretilen Yabancı Menşeli Tütünler

Türkiye’de ünlü oriental tütünlerin yanında yabancı menşeli tütünler de üretilmektedir. Üretimi yapılan yabancı menşeli tütünler genel üretimin ancak %2’lik bir kısmını oluşturur. Yabancı tütünlerin üretim miktarı yerli tütünlerle kıyaslandığında çok olmakla birlikte Virginia tütünlerinin sigara harmanlarında kullanılmaya başlanması ve ithal edilmesi sebebiyle bu tütünlerin ülkemizde üretilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

a) Puroluk Tütün: Ülkemizde puroluk tütün sadece Doğu Karadeniz'de Rize'nin Pazar ilçesi ve çevresinde üretilir. Puro yapılan bu tütünümüz Pazar tütünü adıyla tanınmıştır. Pazar tütünü yaprak boyutu bakımından oldukça büyük (boy:35-50 cm), çok ince dokulu, kahve, koyu-kahve renkli, çok esnek, kendine has kokulu, az tatlı ve sertçedir. Puro yapımında kullanılır.

b) Virginia Tütünü: Amerikan menşei olan bu tütün sigara harmanlarında artan talep nedeniyle ülkemizde üretilmeye başlanmıştır. Burdur Bucak'ta, Düzce'de, Gönen-Manyas yöresinde ve Kırklareli'nde üretilmektedir. Büyük boyutlu, kalın dokulu, sert içimli kendine has kokusu vardır. Özellikle soslu harmanlarda kullanılmaktadır. Üretim için ekim alanları konusunda araştırmalar devam etmektedir.

c) Tömbeki: Tömbeki adı verilen tütünler İskenderun-Samandağ ve Konya-Hadım'da üretilmektedir. Yapraklar büyük boyutlu, kalın dokulu, sarı benekli renkli, esnekliği az, yanma yeteneği zayıftır. Tatlı ve çok sert içimlidir. Kendine has kokusu vardır. Nikotin oranları yüksektir. Bu tütünler nargile tütünü olarak kullanılmaktadır. Üretimleri giderek azalmaktadır.

d) Hasankeyf: Mahorka olarak da bilinen bu tütünler Gaziantep'te yetiştirilmektedir. Mısır'a ihraç edilmektedir. Hasankeyf tütünü çiğneme ve pipo tütünü olarak kullanılmaktadır. Nikotin oranı en yüksek olan tütündür(%4-6). Hasankeyf, Nicotiana Rustica tütün cinsine ait bir tiptir.

e) Burley: Adapazarı'nda yetiştirilmektedir. Amerikan menşei olan bu tütün de iç tüketimde kullanılmaktadır. (Gümüş, 2009:74)

Türkiye'de üretilen tütünlerin hangi oranlarda üretildiğini kesin olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü üretim miktarları her sene değişmektedir. Bu yüzden de bölge tütünlerinin üretim payları değişik olmaktadır.

3.2. TÜRKİYE TÜTÜN TÜKETİMİ

Geçen yüzyılın başından itibaren sigara sanayindeki ve tütün teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak, dünyada sigara tüketimi hızla artmış, reklamlar sayesinde ve çok uluslu şirketlerin pazarlama taktikleri ve dağıtımdaki becerileri ile marka sigaralar bütün dünyada büyük bir hızla yayılmış ve yerli sigaraların yerini almıştır.

Tablo 7: 1994-2001 Yılları Arasında Tekelin Sigara Fabrikalarına Verdiği Tütün Miktarı

Yıllar	Miktar(Ton)
1994	80.391
1995	66.595
1996	55.143
1997	52.224
1998	53.520
1999	42.118
2000	43.246
2001	43.111

Kaynak: Tekel (1989-2002).

Tablodan da görüleceği üzere ülkemizin yaprak tütün tüketimi çoğunlukla 45-80 bin ton civarındadır. Sigara fabrikaları şark tipi tütünün dışında yabancı tütün alımları da yapmaktadırlar.

4.TÜTÜN TİCARETİ

4.1.DÜNYA TÜTÜN TİCARETİ

Dünyanın önde gelen yaprak tütün ihraç eden ülkeleri; Brezilya, ABD, Zimbabve, Çin ve Hindistan'dır. ABD dünyanın en büyük işlenmiş tütün mamülü ürünleri (sigara) ihracatçısı olup işlenmemiş yaprak tütün ihracatında da Brezilya'dan sonra ikinci sıradadır. 2003 yılında ABD'nin yaprak tütün ihracatı 1.031 milyar dolar olmuş ve bu ihracatın çoğunu AB ülkeleri, Japonya ve İsviçre'ye yapmıştır. Aynı yıl, ABD'nin işlenmiş tütün mamülü ürünler (sigara) ihracatı 1,8 milyar dolar olmuş, bunun da çoğunu Japonya, Suudi Arabistan, İsrail, Güney Kore, AB ülkeleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Lübnan, Hong Kong ve Singapur'a satarak gerçekleştirmiştir. ABD aynı zamanda dünyanın en büyük yaprak tütün ithalatçısıdır. Amerikan blend sigaraları; flue-cured, burley ve oriental tütünlerin karışımından oluşmaktadır. Bütün oriental tütünler, çoğu Türkiye'den olmak üzere ithal edilmektedir. ABD'de yılda 500 milyon adet sigara üretilmekte ve bunun %24'ü ihraç edilmektedir. ABD'de sigara tüketimi azalmaktadır, ancak tüketicilerin sigara gibi tütün mamüllerine yaptıkları harcamalarda ise bir artış söz konusudur. Bunun nedeni, sigara fiyatları ve vergilerindeki artıştır. 2002 yılında ABD'de tütün mamülleri için halkın yaptığı harcama, yaklaşık 88,2 milyar dolar olup bunun %94'ünü sigara için yapılan harcamalar oluşturmaktadır. ABD yaprak tütün ihracatları, kısmen özellikle de Flue-Cured tipi tütünde daha büyüktür. Ancak, rekabetçi dünya yaprak tütün fiyatları, hareketli küresel sigara içme karşıtı kampanyaları ve fazla yaprak tütün stokları ABD'nin yaprak tütün satışlarına darbe vurmaktadır.

Tablo 8: Başlıca İhracatçı Ülkeler ve ihraç Miktarları (Metrik Ton- Kuru Ağırlık)

Ülkeler	1999	2000	2001	2002	2003
Brezilya	343.000	341.500	435.500	476.000	457.550
ABD	191.975	179.892	186.302	153.316	160.000
Hindistan	119.643	123.185	85.500	120.000	125.000
İtalya	93.900	100.608	109.524	119.165	120.000
Çin	113.259	113.259	139.918	140.809	119.688
DÜNYA	2.070.601	1.961.742	2.061.709	2.098.065	2.088.600

Kaynak: USDA /FAO.

Zimbabve dünyanın üçüncü en büyük yaprak tütün ihracatçısıdır, ancak halen ekonomik zorluklar ve toprak sahipliği hakkında belirsizlikler yaşamaya devam etmektedir. Küresel yaprak tütün şirketlerinin daha önce Zimbabve'den aldıkları yaprak tütünlerin bir bölümünü Brezilya'dan talep etmeleri beklenmektedir. Son yıllarda Çin, yerel stoklarını kontrol altında tutmak için ihracat pazarlarını geliştirmeye başlamıştır. Rusya Federasyonu, Almanya, ABD, İngiltere, Japonya ve Hollanda, dünyanın önde gelen işlenmemiş tütün ihracatçısı ülkelerdir.

Tablo 9: Başlıca İthalatçı Ülkeler ve İthal Miktarları (Metrik Ton- Kuru Ağırlık)

Ülkeler	1999	2000	2001	2002	2003
Almanya	266.978	263.077	247.066	257.000	188.000
ABD	241.065	196.601	254.259	263.807	265.000
Hollanda	84.860	112.258	108.150	101.929	101.929
İngiltere	137.183	108.427	102.666	119.000	119.000
Rusya	264.670	285.000	307.500	307.500	303.400
DÜNYA	2.025.813	2.010.505	2.084.863	2.471.543	2.424.474

Kaynak: USDA /FAO.

Rusya tütün sanayisi, ağırlıklı olarak ithal edilmiş yaprak tütüne bağımlıdır. Rusya'nın yaprak tütün ithalatlarının yarısından fazlası Çin, Brezilya, Hindistan, Kırgızistan, ABD ve Moldova'dan sağlanır. Japonya'da yerli üretim düşerken, yabancı yaprak tütüne olan bağımlılık artmaktadır. ABD, Japon yaprak tütün ithalat pazarının yaklaşık %41'ini elinde bulundurmaktadır. Brezilya, Zimbabve, Malavi, AB ve Çin diğer tedarikçiler arasındadır.

4.2.TÜRKİYE TÜTÜN TİCARETİ

Türkiye, oriental tütün yetiştiriciliği yapan ülkelerin başında yer almakta ve dünyadaki oriental tütünün yaklaşık % 35-40'ını üretmektedir. Türkiye'nin rakibi durumunda olan Yunanistan, Bulgaristan ve (eski) Yugoslavya gibi ülkelerde, son yıllarda, tütün üretimini olumsuz yönde etkileyen bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler Türkiye'nin üretim ve ihracatındaki liderlik konumunu güçlendirmiştir. Türkiye ihtiyaca göre iç ve dış talebi karşılayacak miktarlarda tütün üretmek durumundadır. Ülkemizden her yıl başta ABD ve AB olmak üzere yaklaşık 50 ülkeye ortalama 117.000 ton tütün ihraç edilmekte ve yaklaşık 430 milyon dolar civarında ihracat geliri sağlanmaktadır.

Tablo 10:2002-2009 Yılları Arasında Türkiye Tütün Ticareti

Yıllar	Tütün İhracat Miktarı (Ton)	Tütün İhracat Bedeli (ABD Dolar)	Tütün İthalat Miktarı (Ton)	Tütün İthalat Bedeli (ABD Dolar)
2002	88.850	279.871.000	55.800	207.083.000
2003	112.430	330.281.700	69.900	200.765.000
2004	106.988	388.466.600	57.300	221.100.000
2005	134.533	476.377.000	67.120	272.400.000
2006	127.976	497.043.200	66.550	252.800.000
2007	113.943	449.753.000	70.000	292.900.000
2008	152.033	428.442.000	83.600	372.600.000
2009	97.184	480.231.989	77.266	388.550.651

Kaynak: TEKEL ve TAPDK kayıtları

4.2.1. Tütün Tohumu İthalatı

Tütün tohumu ithalatı, TAPDK'nin uygun görüşü alındıktan sonra, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın izni ile yapılmaktadır. Tütün tohumu ithal edilerek uluslararası piyasalarda aranan tütünün ülkemizde üretimi, yeni pazarlarda rekabet gücümüzü artırmaya yöneliktir. Virginia tipi tütünlerin deneme üretimine 1938, Burley tipi tütünlerin deneme üretimine ise 1965 yılında başlanmıştır. 1984 yılından itibaren Virginia ve Burley tipi tütün üretimi yapılmasına rağmen, üretim miktarı ülkemiz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede değildir (Gümüş, 2009:43).

4.2.2. Yaprak Tütün İhracatı

Oriental tip tütün üretiminde ülkemizin en önemli rakipleri, Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya gibi ülkelerdir. Uluslararası piyasalarda yaşanabilecek basma ve diğer oriental tip tütünlerdeki arz eksikliğinin ülkemizde yapılabilecek üretimle karşılanabilme imkânı sağlayacağı için yaprak tütün ihracatı artacak ve yeni pazarlar elde etme şansı olacaktır. Ülkemizden ihraç edilen yaprak tütünün miktarı yıllar itibarıyla farklılık göstermektedir. Ülkemizde üretilen tütünün şark tipi tütün olması sebebiyle alıcı ülkeler tarafından diğer çeşitlerle harmanlanarak kullanılmaktadır. Ülkemizin yıllar itibarıyla yaprak tütün ihracat ve ithalat miktar ve değerleri Tablo 10'da gösterilmektedir.

4.2.3. Yaprak ve Yarı Mamul Tütün İthalatı

Türkiye, dünyanın önde gelen tütün ihracatçısı ülkelerinden biri iken, 1988 yılında başladığı ithalat ile dünya tütün ticaretinde önemli alıcı ülkelere biri haline gelmiştir. 1990 yılında bin ton olan tütün ithalatı iç pazardaki sigara içicilerinin taleplerinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak giderek artmış ve 2000 yılında 62 bin ton düzeyine ulaşmıştır. Sigara tüketimindeki artışla birlikte Amerikan Blend sigaraların iç pazardaki payının hızla artması ve bu sigaraların üretimi için ihtiyaç duyulan şişirilmiş tütün (Expanded Tobacco), homojenize (Reconstitue) tütün ile birlikte Flue-cured ve Burley tütünlerinin büyük ölçüde yurt dışından temin edilmesi, Türkiye'yi önemli bir tütün ithalatçısı ülke haline getirmiştir.

Blended sigara üretiminde ihtiyaç duyulan 'homojenize' yahut 'reconstitue' tütün ile ezilmiş damar da ithal edilmektedir. Ayrıca sigara dışındaki diğer bazı tütün mamulleri (puro vb.) yurtdışından ithal edilmektedir.

Türkiye'de tüketicilerin son yıllarda sigara içim zevk ve tercihlerinin Amerikan blended sigaraları yönünde değişmesi nedeniyle 1990'lı yıllardan itibaren tütün ithalatında sürekli artışların yaşandığı görülmektedir. Tütün ithalatı ile birlikte sigara harmanlarında kullanılan yarı mamul olarak isimlendirilen homojenize ve şişirilmiş tütün ithalatı da artmaktadır. Blended harmanlarında ihtiyaç duyulan Virginia ve Burley tütünlerinin üretimi ülkemizde artış göstererek 6.000 tona ulaşmasına rağmen, toplam ihtiyacı karşılamadan oldukça uzaktır. Virginia ve Burley tütünlerinin %90'ı ithal edilmektedir.

1988 yılından itibaren Türkiye'de sigara harmanlarında Flue-cured ve Burley tipi tütün kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten günümüze kadar geçen süre içinde harmanlanmış sigara tüketimi artan, tamamı şark tipi tütünlerden imal edilen sigara tüketimi ise azalan bir seyir izlemiştir.

Tablo 11: Türkiye Yaprak Tütün Ticareti (İhracat – İthalat)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Değer 1000\$	Miktar (Ton)	Değer 1000\$
1988	77.683	260.000	610	3.602
1989	116.869	479.083	4.082	23.562
1990	96.679	429.739	3.279	21.429
1991	137.366	565.762	10.984	68.635
1992	78.968	312.993	21.934	133.133
1993	95.559	410.445	22.497	129.185
1994	111.937	404.364	18.325	91.563
1995	136.392	354.464	19.411	91.779
1996	169.138	564.039	24.954	106.098
1997	160.361	575.916	24.351	147.127
1998	155.287	521.473	42.174	255.498
1999	129.053	477.458	48.846	247.591
2000	100.388	368.363	62.195	308.183
2001	105.769	354.315	50.113	243.369
2002	88.850	279.871	55.750	215.075
2003	107.871	324.861	54.666	200.765
2004	106.988	388.467	57.299	221.173
2005	134.534	476.377	67.120	272.475
2006	127.976	497.043	66.551	252.807

Kaynak: Tekel, DİE, TAPDK Kayıtları, Özkul ve Sarı, 2008

5. ADIYAMAN'DA TÜTÜN YETİŞTİRİCİLİĞİ

5.1. ADIYAMAN'DA TÜTÜN ÜRETİMİ

Tütün üretiminde Türkiye'de önemli bir yere sahip olan Adıyaman, 1990'lı yılların sonunda uygulanmaya başlanan kotalar ve 2002 yılında yürürlüğe giren Tütün Kanunu ile birlikte tütün üretiminde ve pazarlamasında büyük sorunlar yaşamaktadır.

Son yıllarda (2007 ve sonrası), Ege Bölgesi'nde tütün üretim maliyetleri yüksek olduğundan tütün üretiminde azalma meydana gelmiştir. Çiftçiler, verilen fiyatlardan para kazanamadıklarından dolayı alternatif ürünlere yönelmektedirler. Dolayısıyla yurtdışından gelen talepler karşılanamamaktadır. Bu nedenle, tütün üreticisi şirketler, Ege tütününü alternatif yerlerde yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Adıyaman ili, iklim ve toprak yapısının uygun olması ve tütün üretim deneyimine sahip olması ile bu alternatifler içinde önemli bir yere sahiptir.

Adıyaman ilinde tütün üretimi genellikle sarp ve çok parçalı arazilerde gerçekleştirilmekte olup en geniş alana sahip tütün üreticisinin elindeki arazi 3 dekar geçmemektedir. Üretici başına düşen arazi miktarı ortalama 2 dekar olup arazi kiralama usulüyle tütün üretimi yapılmaktadır. Temel olarak tütün üretiminde ova köyleri ve dağ köyleri denen ikili bir gruplaşma mevcut olup, dağ köylerinde tütün yetiştiriciliği arazi azlığı nedeniyle daha zor koşullarda yapılmakta iken, ova köylerinde daha avantajlı tütün yetiştiriciliği yapılabilmektedir. Bununla birlikte Adıyaman dağ köylerinde yetişen tütün; kullanılan tohumun kaliteli olması, hava ve suyun sert olması ve çiftlik gübresi kullanımı nedeniyle daha verimli ve kalitelidir. Ova köylerinde ise kalite miktarı dağ köylerine göre daha düşüktür.

Tütün üretiminde susuz ve sulu tarım uygulamaları verim artışında önemli rol oynamaktadır. Sulama yapılmayan arazilerde ortalama 100-150 kg/dekar verim elde edilirken, sulama yapılan arazilerde 200-350 kg/dekar verim elde edilmektedir.

Adıyaman Merkez, Çelikhhan ve Besni ilçelerinde yüksek miktarda tütün ekimi yapılırken; Kahta, Samsat, Gölbaşı, Sincik ilçelerinde de az miktarlarda tütün yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Adıyaman ilinde Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olmayan tütün yetiştiricilerinin ektiği tütün miktarı oldukça yüksek olup mevcut verilerin 3-4 katıdır. Bu anlamda 2010 yılı Adıyaman genelinde 35.771 dekar ekili alan tespit edilmiş olup üretim miktarı 3.629 ton olarak belirlenmiştir. 2011 yılı tahmini veriler ise 32.225 dekar ekilen alan mevcut olup 3.786 ton tütün hasadı gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. 2010 yılı için dekar başına verimlilik 90 kg. iken 2011 yılında 100 kg. olması beklenmektedir (Tütün Ekspertleri Derneği, 2010).

Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu (TAPDK) koordinasyonunda 27 Ocak 2011 tarihinde gerçekleştirilen 'Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde üretilerek yasadışı yollarla satışı yapılan sarmalık kıyılmış tütünün yasal zemine çekilmesi' konulu toplantı raporuna göre, 2010 yılında Adıyaman ilinde mevcut üretici sayısı 6.000 kişi olup üretim miktarı 3.000 ton olarak belirtilmektedir. Adıyaman ilinde tütün üretiminin yaygın olmasının temel nedenlerinden biri, bu bölgede yetişen tütünün kıyılmak suretiyle içilebilen özelliklere sahip bir tütün olması ve bölge insanının geçmişten bugüne sarmalık kıyılmış tütün mamülü tüketim alışkanlıklarıdır.

Adıyaman merkez ve köyleriyle birlikte yaklaşık 10.000 kişi tütün tarımıyla uğraşmaktadır. Üretim yönteminin emek yoğun bir şekilde tüm aileyi içine alacak şekilde yapıldığını düşündüğümüzde tütün üretiminde etkilenen yaklaşık 40.000 kişilik bir nüfusun varlığı söz konusu olmaktadır. Adıyaman ilinde yapılan tütün yetiştiriciliğinin kendine has üretim tekniğinden ve bakımından kaynaklanan özel durumlar söz konusudur. Sulama tekniği, tepe kırma ve filiz alma gibi işlemler yapılmaktadır. Bunun

yanında tavlama ve işlenmesinde kullanılan yöntemler Adıyaman tütününü renk, koku ve tat olarak Anadolu'da yetiştirilen diğer tütünlerden farklı kılmıştır. Adıyaman tütününü diğer tütünlerden ayıran en büyük özellik, hiçbir katkı maddesi ekmeden tek başına sarmalık olarak içilebilen özellikte bir tütün olmasıdır. Adıyaman tütününü sarı rengi, kendine has kokusu ve içimiyle şark tipi tütün ile Amerikan tipi tütünler arasında, harmansız, katkısız ve ayrıca hem sigaralık, hem de pipoluk olarak değerlendirilebilen, piyasada rahatça alıcı bulabilen bir tütündür.

Adıyaman'ın tütün konusunda en yoğun tarım uygulamalarının yapıldığı Çelikhhan'da tütün kültürü, yaklaşık yüz elli yıldır süregelen bir geçim kaynağı olup ekilebilir tarım arazileri içerisinde tütün yetiştiriciliğinin payı % 60-70 civarındadır. Çelikhhan'da ortalama, 18-20 bin dekar alanda, Adıyaman'ın tümünde ise 32 bin dekar arazide tütün tarımı yapılmaktadır. Çelikhhan merkez, Pınarbaşı ve çevre köyler dâhil halkın büyük çoğunluğu

tütüncülük yaparak geçimini sağlamaktadır. Yaklaşık 3500 aile direkt tütün tarımının içindedir. Yaklaşık olarak 500 aile de yarıcılık yapmak suretiyle geçimini tütünle sağlamaktadır (Gümüş, 2009).

Adıyaman tütününde kalite ve sınıflandırma 3 ayrı kategoride değerlendirilmektedir:

- Birinci sınıf tütün; toplam tütün üretimi içerisindeki payı % 70 civarında olup yaklaşık olarak 2500 ton'dur.
- İkinci sınıf tütün; toplam üretimdeki payı % 20'dir ve 700 tona karşılık gelmektedir.
- Üçüncü sınıf tütün; toplam üretimdeki payı %10'dur ve 400 tona tekabül etmektedir.

5.2. TÜTÜN ÜRETİM TEKNİĞİ

5.2.1. Tütünün İklim İstekleri

Tütün, subtropik (subtropikal terimi tropikal ve astropikal kuşağa komşu olan ve genellikle her iki yarımkürede 36 ve 44 paralelleri arasında yer alan ancak bazen daha üst paralellerde de görülen iklim bölgelerini ifade eder) bir iklim bitkisidir. Buna rağmen 60. kuzey enlem derecesindeki orta İsviçre'ye ve 40. güney enlem derecesindeki Avustralya'nın güneybatısına ve Yeni Zelanda'ya kadar yetişmesi, onun kozmopolit karakterini gösterir. Genel olarak, tütün ilk ve sonbahar donları müstesna, tarlaya şaşırtılmasından hasadına kadar soğuk iklimlerde 100-120 gün; vejetasyon süresince 26 C°'ye haiz olan yerlerde ise 80-90 günde gelişir. Bir tütünün yetiştirilebilmesi için, ısı toplamı 3100-3500 C° olan yerlerde 5-6 aylık yaz aylarına ihtiyacı olduğu bildirilmektedir. Gelişme periyodunda, minimum 13-15 C°, maksimum 35-38 C°, optimum 26-27 C° ısı gerekmektedir (Gümüş, 2009).

5.2.2. Tütünün Toprak İstekleri

Azotça fakir, potasyum ve diğer mineral maddelerce zengin, orta ağırlıktaki, yüzey profilli, killi-kumlu, tınlı, kalkerli veya marnlı (kireç muhtevası %30-50) hafif asit veya nötr topraklarda iyi yetişir.

5.2.3. Tarlanın Dikime Hazırlanması

Arazi miktarının az olması nedeniyle münavebe hiç uygulanmamaktadır. Toprak sürüm tavına geldiği zaman o yıl çiftlik gübresi verilecekse sürümden önce mutlaka gübrenin homojen bir şekilde tarla yüzeyine dağıtıldıktan sonra, ilk sürüm 20 cm. derinliğinde yapılır. İkinci sürüm 8-10 gün sonra birinci sürümün tersine gelecek şekilde yapılarak toprağın havalanması sağlanmış olur. Çoğu tarlada üçüncü sürüm de yapılır. Yapılmadığı takdirde kültüvatör geçirilerek toprak nemi en asgari seviyeye indirilir. Toprak böylece tam havalanmış olur. Tarla kesekli veya nem oranı yüksekse, toprağın dikime hazır hale gelmesi için ikinci kültüvatör geçirilir. Tarla dikim tavına gelmiş ise tapan geçirilmek suretiyle tarla yüzeyi düzeltilmiş olur. İlçede kark usulü dikim yapıldığından tarla küçük parsellere ayrılır. Fazla su tutmaması için kark sayısı ve uzunluğu buna göre ayarlanır. Karklar çapa ile açılarak bitkinin sıra üzeri 20 cm. den az olmamak üzere dikim yapılır. Dikimin ertesi günü ekine can suyu verilir (Gümüş, 2009).

5.2.4. Sulama

Tütün sulaması kanklara su verilerek 10-15 günde bir yapılır. Hasada yakın sulama aralıkları kısaltılır. Son sulama hasattan 4-6 gün önce yapılır. Tepe kırma bitkide belirli sayıda yaprak bırakarak üst yapraklarının tomurcuk veya çiçek salkımı ile birlikte alınmasıdır. Bitki boyları istenen seviyeye geldiği zaman tepe kırma işlemi yapılır. Bu işlemden 10-15 gün sonra I.filiz almaya (koltuk almaya) başlanır. Filiz alma işlemi 7-10 gün arayla, 2-3 kez yapılır. Bu arada dip yapraklar da elle koparılarak alınır.

5.2.5. Tütün Hasadı

Tütün hasadı bitkinin vejetasyon süresini tamamlayarak (100-120 gün) koyu yeşil renkten açık yeşil ve sarıya doğru renk değiştirmesi, gövde üzerindeki tüm yaprakların homojen bir şekilde mozaik deseni alarak (olgunluk lekeleri) çakırlaşması ile yapılmaya başlanır. 15-20 bitki gövdesi yapraklarla birlikte kesilerek bir arada toplanır. Bitkiler tek tek elden geçirilerek gövdedeki odunsu kısımla birlikte yaprak yaşmağı bozulmadan bıçakla kesilerek yaprak alınır. Alınan yapraklar renklerine göre 2 - 3 kısma ayrılır. Yapraklar üst üste dizilirken, yaprağın gövde üzerinde iken duruş şekli muhafaza edilir. Mutlaka yaprağın üst tarafı yukarıya bakacak şekilde üst üste dizilir. Yaprak sapı her zaman bir taraftadır. Dizilen yapraklar, yaprak sapları dışarıya, uçları ise iç tarafa gelecek şekilde kilim ve benzeri örtüler içerisinde üst üste konularak güneşten muhafaza edilir. Hasat genelde serin havada yapılır, yaprak alımı ise hava sıcaklığı yüksek olduğundan gölgede yapılarak güneşin etkisi azaltılmış olur.

Örtüler içerisinde gelen tütün yaprakları yüzey sıcaklığı el ile kontrol edildikten sonra oda içinde soldurmaya bırakılır. Soldurma işlemi, tütün yüzeylerinin sıcaklığı kontrol edildikten sonra yaprak yığınları, gövdeden kesilen odunsu kısım alta gelecek şekilde ve yaprağın üst kısmı sürekli dış tarafa bakacak şekilde dizilir. Soldurma işlemi yapılan odanın güneş almaması ve her tarafının kapalı olması gerekir. Soldurma işlemi tütün olgunluğu ile doğrudan alakalıdır. Tam olgunlaşmış tütünlerin soldurma işlemi 2-3 günde tamamlanır. Tam olgunlaşmamış tütünlerin soldurma işlemi 4-6 gün sürer. Soldurmaya bırakılan tütün yapraklarının sürekli kontrolleri yapılarak kızışmalarına dikkat edilir. Kızışma başlamadan önce ipe dizilmeleri gerekir. Eğer gölgede kurutulacaksa yaprakların tam sarmamasına dikkat edilmeli, çünkü soldurma işlemi devam etmektedir. Ancak direkt güneşte kurutulacaksa soldurma işleminin tamamlanmış olması, yani yaprakların tamamen sarımsı olması gerekir.

5.2.6. Tütünün Kurutulması

Soldurma işlemi tamamlandıktan sonra yapraklar ipe dizilerek kurutmaya terk edilir. İpe dizilen tütün yaprakları, saplarında bulunan odunsu kısmın etkisiyle iç içe girmez bu da yaprakların sarı renkte olmasını sağlar; yaprak sapları aynı zamanda hava sirkülasyonu sağlar; böylece tütünün karamasını engeller ve yüksek kalitede olmasını sağlar. Kurutma iki şekilde yapılır; bunlar doğrudan güneşte kurutma yöntemi veya hava sirkülasyonu olan gölge yerlerde kurutma yöntemidir. Direkt güneşte kurutulmaya bırakılacak tütünler, yapraklar ipe dizildikten sonra dışarıda hazırlanan 1.5 m. yüksekliğinde ve istenen uzunluktaki kurutma yerlerinde solmuş yaprakların bağlı olduğu ipin her iki ucunun çivilere geçirilmesi suretiyle gerçekleştirilir.

Güneş altında kurutmada dikkat edilmesi gereken en önemli husus tütün yapraklarının fiziki bozulmalara karşı korunması için 5-8 günden fazla güneşte bırakılmaması ve bu süre zarfında tütün yapraklarının üzerinin herhangi bir koruyucu ile örtülerek güneş ışınlarından zarar görmemesinin sağlanmasıdır. Bu süre sonunda tütünün asıl kurutma yerlerine alınması gerekir. Gölgede kurutulacak ise, tam soldurulmamış yapraklar yine 1.5 m. uzunluğundaki iplere dizilmeli ve güneş görmeyen, ancak biraz hava sirkülasyonu olan kurutma yerlerine bu ipin her iki ucunun gerdirilip asılması suretiyle kurutulmalıdır.

5.2.7. Tavlama ve İşleme

Tütün işlenebilmesi için tavlı (% 20 civarında neme haiz) olmalıdır. Tütünün tavllanması iki yolla yapılmaktadır:

a) Tabii Tavlama: İlkbahar ve sonbahar aylarında havaların yağışlı olduğu, nispi nem oranını yüksek ve yapraktaki nem oranının %20 civarında olduğu zamanlarda, kurutma yerlerinde asılı olan tütünün toplanarak sapı ile beraber ipinden çekilmeden istif edilmesi ile yapılır. Buna kürsü denir. İstif edilen yaprak tütün nemini muhafaza ederek en az bir ay kürsüde bırakılır. Kürsünün üzeri hafifçe hava alacak şekilde örtülür. Böylelikle fermantasyona bırakılmış olur. Fermantasyon sayesinde tüketiciler tarafından istenen tat, koku, aroma ve renk gibi özellikler kazanılır. Bu işlem aynı zamanda tütünün hamlık, acılık ve aşırı sertlik gibi istenmeyen özelliklerinin giderilmesine yardımcı olur.

b) Suni Tavlama: Havanın nispi nemi yeterli olduğu müddetçe tabii tavlama yapılıır. Hava nispi neminin yetersiz olduğu durumlarda suni tavlama yöntemlerinden biri tercih edilir. Ancak suni tavlama tütün kalitesine olumsuz etki yaptığından istenmez. Tütün üretiminde üç farklı tavlama metodu kullanılmaktadır:

- Su Püskürterek Tavlama: Bir oda içerisinde yaprak tütünler iplerle beraber sıra ile dizilerek üzerlerine su püskürtmek suretiyle yapılan tavlama değildir.
- Oda İçinde Tavlama: Oda içinde kurutmaya bırakılan tütünlerin oda tabanına su verilerek veya oda duvarları ıslatılarak yapılan tavlama değildir. Genelde sıcaklığın yüksek olduğu zamanlarda yapılan bir işlemdir.
- Yeşil Otlarla Muamele Edilerek Tavlama: Yaprak tütünler oda içerisinde sap ve ipleriyle beraber yere serilerek üzerine yeşil otlar dizilir bu işlem sırayla bir kat tütün bir kat yeşil ot olmak üzere gerçekleştirilir.

Bahsedilen yöntemlerden herhangi biriyle tavlanan tütün yaprakları, tek tek elden geçirilip bozuk veya anızalı olanları elden çıkarılır. Geri kalan kaliteli yapraklardan aynı boy ve aynı renkte olanlarından 25-30 tanesinin sap ve uçları ayrı yöne gelmek suretiyle demetler yapılır. Demet haline getirilen yaprak tütünler fermantasyon için ikinci kez istiflenebileceği gibi istiflenmeden de doğranabilir. Burada dikkat edilecek husus tütün yaprakları tasnif edilirken renklerine göre ayrılan demetlerin kürsüleri de ayrıdır.

5.2.8. Denetim

5.2.8.1. Bitki denetimi

Ait olduğu ilçede, bitkinin tarlada olduğu dönemde yılda bir defa iki ila beş kişiden oluşmak suretiyle aşağıda belirtilen kuruluşlardan bir denetim kurulu oluşturularak denetim sonucunda ilgili rapor hazırlanır. Bitki denetimine katılacak kurumlar;

- Köylere Hizmet Götürme Birliği (Konu ile İlgili Yetkilisi)
- Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi (Konu ile İlgili Yetkilisi)
- Tarım İlçe Müdürlüğü (Konu ile İlgili Yetkilisi)

5.2.8.2. Kuru Yaprak Denetimi

Ait olduğu ilçede, yılda bir defa iki ila beş kişiden oluşmak suretiyle aşağıda belirtilen kuruluşlardan bir denetim kurulu oluşturularak denetim sonucunda ilgili rapor hazırlanır. Kuru yaprak denetimine katılacak kurumlar;

- Köylere Hizmet Götürme Birliği (Konu ile İlgili Yetkilisi)
- Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi (Konu ile İlgili Yetkilisi)
- Tarım İlçe Müdürlüğü (Konu ile İlgili Yetkilisi)

5.2.9. Fiyatlandırma

Tütünde, üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar farklı fiyatlandırmalar söz konusudur. İlk basamak üretici fiyatlarıdır:

- Birinci sınıf tütünün üretici elindeki kg fiyatı 25-30 TL'dir.
- İkinci sınıf tütünün üretici elindeki kg fiyatı 15-20 TL'dir.
- Üçüncü sınıf tütünün üretici elindeki kg fiyatı 5-10 TL'dir.

Tüketicinin piyasadan aldığı tütünün kilogram fiyatında %100 oranında kar marjı söz konusudur. Söz gelimi birinci sınıf tütün 50-60 TL iken ikinci sınıf tütün 30-40 TL, üçüncü sınıf tütün ise 10-20 TL'den satışa sunulmaktadır.

Toplam üretimin 3600 ton olduğu düşünülürse elde edilen parasal değer üretici bazında şu şekildedir:

- 1. sınıf tütünün payı % 70 = 2500 Ton (75.000.000 TL)
- 2. sınıf tütünün payı % 20 = 700 Ton (14.000.000 TL)
- 3. sınıf tütünün payı % 10 = 400 Ton (4.000.000 TL)

Üretici bazında toplam 93 milyon TL olan tutar tüketici bazında ikiye katlanmakta, diğer bir deyişle 3600 ton için ortalama 186 milyon TL olarak piyasa araştırmaları sonucu hesaplanmaktadır. Üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar aracı veya komisyoncuların kazandığı tutar ortalama 100 milyon TL'ye ulaşmaktadır. Söz konusu fiyatlar ve üretim miktarı, 2011 yılı piyasa araştırması neticesinde elde edilmiştir. Piyasadaki arz talep dengesi ve yasal yaptırım olguları fiyatların ve üretim miktarının oluşmasında en büyük etken olarak göze çarpmaktadır.

5.3. YATIRIM İMKANLARI

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde ve Adıyaman'da sarmalık kıyılmış tütün mamulü üretim tesisi bulunmamaktadır. Bu yerlerde atıl durumda bulunan mülga tekel kurumunun ofis ve depolarını da değerlendirecek şekilde bazı yatırımların yapılması düşünülebilir.

Çelikhane tütününü ulusal bir marka olup sadece kg üzerinden satışa sunulmaktadır. Bu tütünün işlenerek sigara ve puro haline getirilmesi katma değeri büyük ölçüde artıracaktır. Söz konusu yenilikçi ürünler ve markalaşma faaliyetleri özel sektör tarafından yapılabilir.

6. SONUÇ

Ülkemizin geleneksel ihraç ürünlerinden olan tütün, Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde yetiştirilmektedir. Tabii ekolojisinin meyilli kıraç ve gübrenemeyen araziler olmasına rağmen, zaman zaman uygulanan yüksek fiyat politikaları sebebiyle tütün yetiştiriciliği, kıraç araziden sulu taban araziye doğru kaymıştır. Taban arazide verimi yüksek seviyelere ulaşmasına rağmen kalitesi büyük oranda düşmüştür.

Türkiye'de sigara tüketimi 168.000 tondur. Bu da 8.4 milyar sigara demektir. Bir paket sigaranın ortalama fiyatını 5 lira kabul edersek, sigara pazarnın değeri 42 milyar liradır. Bunun da yaklaşık 30 milyar lirası vergidir. Bu vergiler, Savunma Sanayi Fonu, Eğitime Yardım Fonu, Sağlık Hizmetleri Fonu, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'na önemli kaynak teşkil etmektedir.

09.01.2002 tarihli 4733 sayılı Tütün Yasası'nda tütün ve tütün mamullerinin ithalatını kolaylaştırıcı hükümlere yer verilmiştir. Yine yasanın 6. maddesinde diğer düzenlemelerin yanında tütün ve sigara ithaliyle ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Bu durum dünyadaki stok fazlası tütünlerin ülkemize rahatlıkla girmesine neden olabilmektedir.

Özel sektör sözleşmeyle ürün alımı yapmaktadır. Bu konuda ilgili devlet kuruluşlarının yoğun çalışmalarına rağmen kayda değer ölçüde üretim artışı sağlanamamıştır. Gümrük Birliği sebebiyle gümrüksüz olarak ülkemize giren sigaralarla yerli sigaraların rekabet edebilmesi için ilgili sektörün bir süre korunmasında yarar görülmektedir. Aksi durumda ülkemizin gerek tütünde gerekse sigarada uzun vadede dışa bağımlı olması kaçınılmaz olacaktır. Diğer yandan sigara imalatı ve tütün üretimi ile uğraşan kesimin istihdam imkânının önümüzdeki yıllarda giderek bir sorun teşkil etmemesi için şimdiden bazı tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Tütün geleneksel yöntemlerle üretilmekte, bu nedenle de yılın 12 ayında istihdam olanağı sağlamaktadır.

ABD'de tütün ürünleri piyasasına ilişkin düzenleme ve denetim görevi 22 Haziran 2009 tarihli yasa ile Gıda ve İlaç Dairesi'ne (Food and Drug Administration-FDA) verilmiş bulunmaktadır (FAO, 2010). Buna göre 22 Eylül 2009 tarihinden itibaren ABD'de üretilecek, ithal edilecek veya satışa sunulacak sigaralar ve sigarayı oluşturan materyallerde (sigara kağıdı, filtre vb.) her türlü yapay veya doğal katkı maddelerinin (mentol hariç) kullanımı yasaklanmıştır. Sigaraların katkısız olarak üretilmesi zorunluluğunun getirilmesi, doğal harmanlı sigaraların pazar paylarının artmasına neden olacaktır. Türkiye'de üretilen şark tipi tütünlerin tat ve koku yönünden zengin olması, orta ve uzun dönemde bazı tütün menşeleri için bir şans olarak değerlendirilmekte ve yeni pazar olanaklarının ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

6.1. ADİYAMAN İLİNDE TÜTÜN ÜRETİMİ KONUSUNDA TESPİTLER

- Adıyaman Merkez ve Çelikhan ilçesinde yaklaşık 6.000 tütün üreticisi ve yıllık ortalama 3.000 ton tütün üretimi mevcuttur. Çelikhan ilçesinde tütün, genelde sarp ve çok parçalı arazilerde yetiştirilmektedir. Üretici başına düşen arazi toplamı, ortalama 1,5-2 dönümdür. Üreticilerin çoğu, arazileri kiralamak suretiyle üretim yapmakta; her bir üretici yılda azami 400-500 kg. tütün üretmekte ve bu tütünleri satarak ailelerinin yıllık ihtiyacını karşılamaktadır.
- İlgili kurumlar tarafından bu bölgelerde tütüne alternatif ürün projeleri denenmiş, ancak, arazilerin çok parçalı olması, üretici başına düşen arazinin küçüklüğü, üreticilerin arazi sahibi olmaması ve mevcut arazilerden elde edilen gelirin başka tarım ürünlerinden veya faaliyetlerinden elde edilememesi nedeniyle bugüne kadar bu projeler, istenilen düzeyde başarılı olamamıştır.
- Sarmalık kıyılmış tütün üretiminin ve ticaretinin, üretim merkezlerinin sosyo-ekonomik yapısına etkisi de son derece önemlidir. Tütün üretimi, aile ziraatı şeklinde ve yoğun emekle yapılmaktadır. İldeki 6000 üretici sayısı, bu yörelerdeki aile nüfusunun fazlalığı ile birlikte değerlendirildiğinde, yaklaşık 30.000 kişiye karşılık gelmektedir. Oluşan toplam istihdam, tütünlerin kıyılması ve sarmalık kıyılmış tütün mamulü satış aşamalarında çalışan insanlarda hesaba katıldığında daha fazla bir rakam ortaya çıkmaktadır. Söz konusu üretim bölgelerinin hassasiyetleri, coğrafi ve ekonomik yapısı göz önüne alındığında, sarmalık kıyılmış tütün üretim faaliyetleri istihdam sağlamakta ve bu bölgelerin önemli sorunlarından olan göçü azaltıcı etkisi bulunmaktadır.
- Çelikhan ve yöre tütününü sulu şartlarda yetiştirilmesine rağmen hiçbir şekilde soslama yapılmasına ve katkı maddesi katılmaya gerek duyulmadan içilebilir özelliğe sahip dünyada tek ve ender bulunan tütünler içinde yer almaktadır. Oysa piyasada işlenmiş (paketlenmiş) haldeki sigaraların hemen hemen tamamında katkı maddeleri kullanılarak içim safhasına getirilmektedir. Bu da doğal içim vasfına sahip olan Çelikhan menşeli yöre tütününün önemini arttırmaktadır.

6.2. ADİYAMAN İLİ TÜTÜN ÜRETİMİNİ HAKKINDA ÖNERİLER

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde sarmalık kıyılmış tütün mamulü üretim tesisi olmaması sebebiyle bölgede üretim yapan üreticilerin ürettikleri ürünü yasal olarak değerlendirebilecekleri alan bulunmamaktadır. Bu nedenle yatırım yapmak isteyen tarımsal birlik veya kooperatiflerin projelerle başvurması halinde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Kalkınma Ajansları, KOSGEB ve benzeri kuruluşlar tarafından destek verilmesi şeklinde bir uygulama düşünülebilir. Bu kapsamda, yerli küçük işletmelerimizin sigara pazarına girişlerinin kolaylaştırılması için, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sigara üretimi yapmalarının önündeki engellerin kaldırılmasında yarar görülmektedir. Daha küçük ölçekli sigara ve puro fabrikalarının kurulması, butik üretim yapmak isteyen işletmelere izin verilmesi, piyasada artacak rekabet ile tütün üreticileri ve sigara tüketicileri lehine sonuçlar doğuracaktır.
- 4733 Sayılı Kanun'da belirtilen 15 tonluk asgari üretim miktarı şartını yerine getirecek şekilde küçük ölçekli üretim tesisleri kurularak, buralarda üretilen sarmalık kıyılmış tütün mamullerinin yasal yollardan piyasaya arzı sağlanabilir.

- Tütün üretimini ve pazarlamasını planlayan, tütün üretimi yapan yetiştiriciler tarafından üretici birliklerinin kurulması teşvik edilebilir. Tütün üretici birliklerinin kurulması için eğitim ve hukuki altyapı çalışmalarının yapılması gerekir. Tütün üreticileri, tek bir üretici birliği çatısı altında toplanabilir. Öngörülen bu örgüt için ABD Flue Cured Tütün Üreticileri Kooperatifi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu kooperatif sahip olduğu mali imkânların genişliğinin yanı sıra 2005 yılında satın aldığı sigara fabrikası sayesinde pazarlama yeteneklerini geliştirmiş ve üyelerinden aldığı tütünlerin bir kısmını nihai ürün haline getirdikten sonra piyasaya arz eder hale gelmiştir. Böylece, üyelerinin çıkarlarını koruması daha da kolaylaşmıştır.
- Tütün mamullerinin vergilendirilmesinde, yüzde yüz yerli tütünlerden üretilen sarmalık kıyılmış tütüne avantaj sağlayacak şekilde bir düzenleme yapılabilir. Böylece, yerli ürün tüketimi teşvik edilerek ithal ikamesi sağlanmış olur. Bunun sonucu olarak döviz kaybı kısmen de olsa önlenmiş olur.
- Çelikhan tütünü ülke genelinde ve hatta komşu ülkelerde sarmalık olarak en çok tercih edilen bir çeşittir. İşlenerek uygun paketleme ve ambalajlama yöntemi ile ihracatı uygun görülmektedir.
- Ülkemizde ve dünyada kendine has optimal içim değerlerine sahip Çelikhan tütününün yetiştirilmesi ve işlenmesi aşamalarında oluşturulan kontrol ve denetim kurulunda tütün teknoloji mühendislerinin görevlendirilmeleri daha uygun olacaktır.

6.3. TÜTÜNE ALTERNATİF BİTKİLER

Yağışa dayalı tarımsal ürün yetiştirilen kuru tarım şartlarında, düşük üretim maliyeti gerektiren buğday üretimi ile meyvecilik (zeytin ve badem) tütün yerine önerilebilir. Özellikle zeytinin dekara net verimi oldukça yüksektir. Sulu tarım alanlarında da meyvecilik, sebze yetiştiriciliği, yem bitkileri, pamuk ve buğday önerilebilir.

Bu önerilerin Adıyaman ilinin ova kesiminde kabul görme şansı, dağlık kesimdeki üretim alanlarına göre daha yüksektir. Çelikhan gibi tütün üretim sistemi farklı ve dar alanlarda üretim faaliyetinin yapıldığı dağlık yerlerde alternatif ürün yetiştirme ihtimali günümüz şartlarında çok zayıf görülmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın hazırladığı "Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" 15 Mart 2011 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğ uyarınca Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu tarafından tütün üretiminden vazgeçen üreticilere dekar başına ödeme tutarı 2011 yılında 120 TL olarak uygulanacaktır. "Tütüne alternatif olarak ekilen ürün ile ilgili bakanlıkça destekleme uygulaması varsa, ilgili mevzuat çerçevesinde üreticiler tarafından ayrıca başvuru yapılacak" şeklindeki düzenlemeye rağmen henüz tütünle rekabet edebilecek ve onun yerine yetiştirilip ekonomik anlamda en az tütün kadar gelir getirecek bir ürünün yaygınlaştırılması istenen düzeyde olmamıştır. Alternatif ürün desteği faaliyeti ova kesiminde kısmen başarılı olmasına karşın, dağlık kesimdeki başansı çok sınırlıdır.

Üreticileri, iklim ve ekolojik şartları da göz önünde bulundurularak, meyveciliğe yönlendirmek en doğrusudur. Bu durumda da kurulacak olan bahçe tesislerinin, fidan dikiminden ürün elde edilmesine kadar geçen sürelerde yatırımcılara kayıpları kadar desteğin sağlanması uygun olacaktır.

7. EKLER

(Not: Ekler kısmındaki mevzuat, izin ve ruhsat işlemleri vb. konularda olabilecek değişiklikler için ilgili kuruluşlardan son bilgiler alındıktan sonra herhangi bir girişimde bulunulması yatırımcılarımızın yararına olacaktır.)

Ek-1. İÇ PİYASAYA ARZ EDİLEN TÜTÜN MAMULLERİ

1. Türkiye’de Üretilerek İç Piyasaya Arz Edilen Tütün Mamulleri

- 1.1. Sigara
- 1.2. Puro ve Sigarillo
- 1.3. Nargilelik Tütün Mamulü
- 1.4. Pipoluk Tütün Mamulü
- 1.5. Sarmalık Kıyılmış Tütün Mamulü

2. İthal Edilerek İç Piyasaya Arz Edilen Tütün Mamulleri

- 2.1. gara Si
- 2.2. Puro ve Sigarillo

Ek-2. TÜTÜN PİYASASI DÜZENLEMELERİ

Yaprak tütün ve mamullerinin işlenmesi ve ticareti için faaliyet gösterecek firmaların, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulundan gerekli izin ve bazı belgeleri almaları gerekmektedir.

Ek-3. TÜTÜN TİCARETİ YETKİ BELGESİ ALMA ŞARTLARI

10 Temmuz 2010 tarihli ve 27637 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, Tütün Üretimi, İşlenmesi, İç ve Dış Ticareti ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 26. maddesi uyarınca tütün ticareti yapabilmek için Kurumdan Tütün Ticareti Yetki Belgesi alınması gerekmektedir:

Bu doğrultuda, tütün ticareti yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin,

Başvuru dilekçesine aşağıdaki belgeleri;

a) Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayımlanmış ana sözleşmesinin aslı veya noter onaylı örneği,

b) Yetkili kişilere ait imza sirkülerini,

c) Son bir ay içinde ticaret ve sanayi odasından alınan faaliyet belgesinin aslı ya da onaylı örneğini,

ç) 25.800 TL (yirmi beş bin sekiz yüz Türk Lirası) Tütün Ticareti Yetki Belgesi bedelinin Kurum hesabına yatırıldığına ilişkin belgeyi, (Hesap No: Ziraat Bankası Güvenciler Şubesi IBAN: TR810001000830060328635021) eklemek suretiyle Kuruma başvurmaları gerekmektedir.

d) Gerçek kişiler için başvuru sahibinin, tüzel kişiler için yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile tüzel kişiyi temsile yetkili kişinin 4733 sayılı Kanuna, 8/6/1942 tarihli ve 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanununa ve 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa muhalefetten yargılamalarının devam etmediğini, mahkum olmadıklarını veya aynı kanunlara aykırılıktan dolayı iki defadan fazla ön ödemede bulunulduğu için haklarında kamu davası açılmamış ya da düşmemiş olduğunu belirtir yazılı beyanı,

Ek-4. TÛTÛN TİCARETİ YETKİ BELGESİ

Başvuru Örneği

.../.../...

TÛTÛN VE ALKOL PİYASASI DÛZENLEME KURUMU BAŐKANLIđINA

(Tütün Piyasası Daire Başkanlığı)

Tütün Üretimi, İşlenmesi, İç ve Dış Ticareti ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 26. maddesi uyarınca Tütün Ticareti Yetki Belge almak istiyorum. Bu kapsamda istenen belgeler ekte sunulmuş olup, yetki belgesi verilmesi için gerekli işlemlerin yapılmasını arz ederiz.

Firma Kaşesi

Yetkili Adı Soyadı

İmza

EKLER :

- 1- Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayımlanmış şirket ana sözleşmesi
- 2- Yetkili kişilere ait imza sirküleri
- 3- Ticaret veya sanayi odasından alınan faaliyet belgesi
- 4- Yetkili kişilere ait adli sicil beyanı
- 5- Belge bedeline ait dekont

Not : Başvurular; sayfa başındaki "TÛTÛN TİCARETİ YETKİ BELGESİ Başvuru Örneği" bölümü yazılmadan firma antetli kağıdına düzenlenecektir.

Ek-5. TÜTÜN TİCARETİ YETKİ BELGESİNE SAHİP GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLERE AİT BİLGİLER

BELGE	FİRMA ADI	ADRES	TEL	FAKS	WEB ADRESİ
1	Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.	Orhantepe Mah. Tekel Cad. Tekel (tta) Kampüsü Cevizli-Kartal / İSTANBUL	0 (216) 383 44 50	0 (216) 383 64 20	www.yapraktutun.gov.tr
2	Tarman Tarım Mahsülleri Tic. ve San. A.Ş.	Kemalpaşa Cad. 413 Sok. No.3 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 853 24 34	0 (232) 853 27 88	-
4	Sunel Tic. Türk A.Ş.	Pınar Cad. No.89 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 04 04	0 (232) 478 28 11	www.sunel.com
5	Türkiye Tütünleri A.Ş.	417 Sok. No.1 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 04 56	0 (232) 479 13 66	www.turktutun.com
7	Gürel Endüstri Sınai Ürünler Paz. A.Ş.	Pınar Cad. No.89 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 04 04	0 (232) 479 14 04	-
8	Anadolu Frana Tütün Tic. A.Ş.	1600 Sok. No.17 Bayraklı / İZMİR	0 (232) 486 11 75	0 (232) 486 10 72	-
10	Herman Tütün Tic. A.Ş.	Atatürk Organize Sanayi Bölgesi 10000 Sok. No.3 Çiğli / İZMİR	0 (232) 376 77 00	0 (232) 376 73 86	-
11	T.T.L. Tütün San. ve Dış Tic. A.Ş.	93 Sok. No.18 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 02 12	0 (232) 479 13 67	www.turktutun.com
12	Özgener Tütün Tic. ve San. A.Ş.	Torbalı Mah. Bige Özgener Cad. No.4 Torbalı / İZMİR	0 (232) 853 24 34	0 (232) 853 27 88	-
14	Türel Tütün Gıda ve Ziraî Ürünler San. Tic. A.Ş.	417 Sok. No.1 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 04 56	0 (232) 479 13 66	-
15	Borovalı Tütün Tütün Mamulleri San. Tic. A.Ş.	1600 Sok. No.17/3 Bayraklı/İZMİR	0 (232) 486 11 75	0 (232) 486 10 72	-
16	Ege Tütün Tic. ve San. A.Ş.	Torbalı Mah. Bige Özgener Cad. No.4 Torbalı / İZMİR	0 (232) 853 24 34	0 (232) 853 27 88	-
18	Unitab Tarım Ürünleri Tic. ve San. A.Ş.	Pınar Cad. No.89 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 04 04	0 (232) 479 14 04	-
19	Alliance One Tütün A.Ş.	Atatürk Organize Sanayi Bölgesi 10000 Sok. No.3 Çiğli / İZMİR	0 (232) 376 77 00	0 (232) 376 73 86	www.aointl.com
20	Reytek Tütün San. ve Tic. A.Ş.	Torbalı Mah. No.5 İzmir Aydın Asfaltı Torbalı / İZMİR	0 (232) 850 03 90	0 (232) 850 03 95	-
21	Şark Tütün San. ve Tic. A.Ş.	93 Sok. No.18 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 02 12	0 (232) 479 13 67	-
23	Philsa PM Sabancı Sigara ve Tütüncülük San. ve Tic. A.Ş.	7 Eylül Mah. Philsa Cad. No.32 Torbalı / İZMİR	0 (232) 850 11 11	0 (232) 850 11 22	www.philipmorrisoninternational.com
25	Socotab Yaprak Tütün San. ve Tic. A.Ş.	Ankara Asfaltı No.184 Kemalpaşa / İZMİR	0 (232) 877 02 50	0 (232) 877 02 57	-
27	JTI Tütün Ürünleri Sanayi A.Ş.	Yıldırım Oğuz Göker Cad. Maya Plaza Akatlar Beşiktaş / İstanbul	0 (232) 850 00 00	0 (232) 850 00 15	www.jti.com
29	Birtab Tarım Ürünleri Tic. ve San. A.Ş.	Ankara Asfaltı No.184 Kemalpaşa / İZMİR	0 (232) 877 02 50	0 (232) 877 02 57	-

30	Çakın Tütün Tic. A.Ş.	1420 Sok. No.39/A Kahramanlar / İZMİR	0 (232) 421 93 20	0 (232) 463 84 32	
32	Global Tütün Tic. ve San. Ltd. Ş.	8 Eylül Mah. Öteyaka Mevkii No.35/1 Kemalpaşa / İZMİR	0 (232) 878 91 57	0 (232) 878 91 04	
34	İmeks Dış Tic. ve Paz. Ltd. Ş.	8 Eylül Mah. Öteyaka Mevkii No.35/1 Kemalpaşa / İZMİR	0 (232) 878 91 57	0 (232) 878 91 04	-
35	Öz - Ege Tütün San. ve Tic. A.Ş.	7 Eylül Mah. Bige Özgener Cad. No.4 Torbalı / İZMİR	0 (232) 853 24 34	0 (232) 853 27 88	-
36	Sarper Tütün Tic. ve San. A.Ş.	Kemalpaşa Cad. No.38 Pınarbaşı / İZMİR	0 (232) 479 09 54	0 (232) 479 11 53	www.sarper.com.tr
37	Seba Dış Tic. ve Nakliyat A.Ş.	Samandıra Fatih Mah. Yakacık Cad. No.23 Kartal / İSTANBUL	0 (216) 311 62 52	0 (216) 311 22 48	-
39	Zihni Kepkep	Şekeroğlu Mah. Eski Gümrük Cad. No.24 GAZİANTEP	0 (342) 231 10 39	0 (342) 231 15 50	-
40	Boromik Tütün San. ve Tic. A.Ş.	1600 Sok. No.17 Bayraklı / İZMİR	0 (232) 486 11 75	0 (232) 486 10 72	-
46	Kepkep Akaryakıt Zırai Ürünler Nakliyat Tütün San. Tic. Ltd. Ş.	Çakmak Mah. Nizip Cad. No.90/C GAZİANTEP	0 (342) 323 70 23	0 (342) 323 72 33	-
52	Alliance One International AG Türkiye İzmir Şubesi	10003 Sok. No.4/B Çiğli / İZMİR	0 (232) 376 81 87	0 (232) 376 70 39	www.aointl.com
53	Panimpeks İç ve Dış Tic. Ltd. Ş.	1399 Sok. No.12 K. 2 D. 3 Alsancak / İZMİR	0 (232) 464 52 42	0 (232) 464 52 42	
56	S.S. Bayramlı Tütün Tanım Satış Kooperatifi	Gaziler Cad. Şevket Çıkmazı K. 2 No.1 GAZİANTEP	0 (342) 215 17 65	0 (342) 230 34 33	
57	European Tobacco Sigara ve Tütüncülük San. ve Tic. A.Ş.	Yeni Mah. Cumhuriyet Bulvarı No. 73/4 Kazanlı / MERSİN	0 (324) 241 11 30	0 (324) 451 28 54	www.europeantobacco. net
59	Şerbetli Gıda ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Ş.	Sahil Cad. No.25 Beşikdüzü / TRABZON	0 (462) 871 42 24	0 (462) 871 63 29	
61	EKO Tütün ve Tütün Mamulleri İthalat İhracat San. ve Tic. Ltd. Ş.	Kozluca Mah. Sergjönü Sok. No.3 GAZİANTEP	0 (342) 220 26 57	0 (342) 220 26 57	
63	Imperial Tobacco Sigara ve Tütüncülük San. ve Tic. A.Ş.	Halide Edip Adıvar Mah. Çiftecevizler Deresi Sok. No.2 Akın Plaza K. 9 Şişli / İSTANBUL	0 (212) 314 01 00	0 (212) 314 01 01	www.imperialtobacco. com.tr
65	Tezol Temizlik Ürünleri ve Kağıt Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Ş.	Philsa Cad. No.30 Torbalı / İZMİR	0 (232) 853 11 44	0 (232) 853 14 99	www.tezol.com.tr
66	Prestij Tütün San. ve Tic. A.Ş.	1420 Sok. No.29/A Kahramanlar / İZMİR	0 (232) 421 93 20	0 (232) 463 84 32	
68	Teka Puro Üretim ve Tic. A.Ş.	Cevizli TEKEL Kampüsü Kartal / İSTANBUL	0 (216) 442 89 40	0 (216) 442 89 52	
69	4B Tütün Gıda ve İnşaat Tic. Ltd. Ş.	Feneryolu Mah. Kumbaracılar Sok. No. 12-B Gürman Apt. K. 1 D. 10 Kadıköy / İSTANBUL	0 (216) 550 85 53	0 (216) 550 85 49	
71	KT&G Tütün Mamülleri San. Tic. A.Ş.	Dereboyu Sok. Sun Plaza No.24 K. 10 Maslak / İSTANBUL	0 (212) 276 22 05	0 (212) 276 25 40	

72	Elit Tütün San. ve Tic. A.Ş.	Organize Sanayi Bölgesi 5.Cad. No.11 Huzurkent-Tarsus / MERSİN	0 (324) 676 48 30	0 (324) 676 48 30	
73	Selar Tütün Ürünleri Turizm San. ve Dış Tic. Ltd. Ş.	Prof. Dr. Bülent Tarcan Cad. Yücel İş Merkezi No.27 K. 3 D. 3 Gayrettepe / İSTANBUL	0 (212) 347 23 70	0 (212) 273 03 89	
75	Smyrna Tobacco Meyva Aromalı ve Aromasız Nar. Tüt. Mam. Ür. San. Ltd. Şti.	9 Eylül Mah. 342 Sok. No.6 A Blok K. 1 D. 3 Gaziemir / İZMİR	0 (232) 251 21 20	0 (232) 251 27 22	
76	British American Tobacco Tütün Mamulleri San. ve Tic. A.Ş.	Ayazağa Mah. Eski Büyükdere Cad. Oycan Plaza No.15 K. 4 Maslak-Şişli / İSTANBUL	0 (212) 365 14 00	0 (212) 286 65 07	www.bat.com.tr
77	Boğaziçi Sigara ve Tütüncülük San. ve Tic. A.Ş.	Yıldız Posta Cad. Dedeman İşhanı No.48 K. 9 D. 20 Esentepe-Beşiktaş / İSTANBUL	0 (212) 266 46 40	0 (212) 266 40 68	
78	Tabac Turc Nargile ve Pipo Tütün San. ve Tic. A.Ş.	Esatpaşa Mah. 1212 Sok. No.8/A Orman Mevkii Menemen / İZMİR	0 (232) 832 98 94	0 (232) 832 98 81	www.tabacturc.com
79	Cağs Tobacco Tütün ve Tütün Mamulleri San. Tic. A.Ş.	İkitelli Demirciler San. Sitesi B 1 Blok No.38 K. 2-3 Küçükçekmece / İSTANBUL	0 (288) 512 85 80	0 (288) 512 85 82	-
80	Aklale Tütün ve Tütün Mamulleri, Sigara, Filtre ve Filtreli Sigara Tüpü, İnş. ve Kağ. Amb. İth. İhr. San. ve Dış Tic. Ltd. Ş.	Mersin Tarsus Organize San. Bölgesi Rüştü Kazım Yücelen Cad. No.13 Huzurkent-Tarsus / MERSİN	0 (324) 676 45 64	0 (324) 676 45 20	-
81	Kurtasoğlu İnşaat Temizlik Nakliye Tarım Hayvancılık Arıcılık Gıda Yemek Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Ş.	Yolalan Beldesi BİTLİS	0 (434) 241 20 54	0 (434) 241 20 54	-
82	Nikomedy Tütün Mamülleri Üretim Ambalaj Gıda Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.	İstasyon Mah. Sanayi Cad. No.240-1 Köseköy Kartepe / KOCAELİ	0 (262) 373 50 60	0 (262) 3735015	-
83	Ahsen Tütün ve Tütün Mamulleri Sigara Çay Gıda Tar. Mad. İnş. İth İhr. San. ve Dış Tic. Ltd. Ş.	Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi USB Ordu Cad. No.17/A Sançam/ADANA	0 (322) 394 37 43	0 (322) 394 37 44	-

Ek -6. TÜRKİYE'DE TÜTÜNÜN TARİHÇESİ

Tütün Türkiye'ye 1601-1605 yılları arasında İngiliz, Venedik ve İspanyol gemici ve tacirleri tarafından İstanbul yolu ile gelmiştir. Böylece tütün Avrupa'ya gelişinden 50 yıl sonra yurdumuzda kullanılmaya başlanmıştır. Tütün tohumu Rumelili tüccarlar tarafından Avrupa'dan getirilmiş ve ilk tütün tarımı Makedonya, Yenice, Kırcalı de başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1633 yılına kadar tütün tarımı, ithalatı ve kullanımı konusunda herhangi bir yasaklama olmamış sadece ithalattan belirli bir gümrük vergisi alınmıştır. Tütün kullanımının artması üzerine diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de lehte ve aleyhte fikirler ortaya çıkmıştır. Din adamları tütün içme adetinin Kur'an-ı Kerime uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine Sultan I. Ahmed tarafından tütün içme yasağı getirilmiştir. Tütün imalatının yoğun olduğu Cibali'de izmarit yüzünden çıkan yangından sonra IV. Murad ağır cezalar getirmiştir. Tütüne getirilen yasaklamalar IV. Sultan Mehmet tarafından 1646'da kaldırılıncaya kadar devam etmiştir. Yasaklama döneminde tütün içme yasağı yüzünden enfiye kullanımı artmıştır. Nargile içilmesi de bu dönemde gelişme göstermiştir. Tütün 1678 senesine kadar serbest bir şekilde ithal edilmiştir. Daha sonra II. Süleyman zamanında Yenice ve Kırcalı'de üretilip İstanbul'a getirilen tütünlerden 8-10 akçe gümrük resmi alınmaya başlanmıştır. Bundan sonrada bu vergiler artırılmış, hem alandan, hem de satandan vergi alınmaya başlanmıştır. Satandan 12 akçe alandan 8 akçe gümrük resmi alınmıştır. 1686 yılında gümrük vergisinin dışında tütün satandan alınan resim duhan gümrüğü adı ile 16 akçeye çıkarılmıştır. Bu vergi alma işi 1698 yılında 55 yük akçe karşılığı ihale edilmiştir.

Tütün tarımı bu yıllarda serbestçe yapıldığından büyük ilgi görmüştür. Anadolu ve Trakya'da geniş sahalar tütün ekimine ayrılmıştır. Tütün üretimini düzene sokmak ve devlet gelirini artırmak için bir nizamname çıkarılmış. Alıcı, satıcı ve tütün üreticilerinden tütün cinslerine göre vergiler alınmıştır. Gümrük resmi okkasında 20-50 akçe arasında değişen miktarlara çıkmıştır. Çıkarılan bu nizamnameye göre tütün ekenlerden, tütünleri tarlada iken dönümünden iki buçuk kuruş on ikişer para "duhanı dönüm resmi" alınmıştır. Bu nizamname Reji idaresinin kurulmasına kadar gitmiştir.

Ülkemizde üretilmeye başlanan tütünler iklim, toprak şartları ve ekicisinin mahareti nedeniyle üstün kaliteli olmuş böylece Avrupa'da ithal tütünlerin yerini aldığı gibi, ihraç edilir duruma gelmiştir. İhracat nedeniyle birçok şehirde tütün gümrüğü teşkilatları kurulmuştur. Bu gümrüklerden Rumeli'de 13 tane, Orta Anadolu'da 11 tane, Doğu Anadolu, Arabistan ve Suriye'yi içine alan bölgede 6 tane olmak üzere 30 tane tütün gümrüğü kurulmuştur.

Osmanlı Devletinin yenilikçi Hükümdarı II. Mahmut kurduğu yeni asker ocağının masraflarını karşılamak için tütünden alınan vergileri yüzde yüz artırmıştır. 1826 yılında duhanı dönüm resminin geliri 3 000 keseden 6 000 keseye yani 3 milyon kuruşa çıkarılmıştır. 1840 yılında tütün ithalat ve ihracatından alınacak vergiler konusunda dost ülkeler ile bir ticaret anlaşması yapılmıştır. Kırım savaşı nedeniyle hazineye gelen yükü azaltmak için 1855 yılında alınan vergiler artırılmıştır. 1861 yılında tütün ithali yasaklanmıştır. Tütünün inhisar şeklinde idaresi 1862 yılında çıkarılan bir nizamname ile kabul edilmiştir. Bu nizamnameye göre tütünlerden kalitesine göre vergi alınmaktaydı. Daha sonra bu düzenleme kaldırıldı. Tütünlerin kalitesine bakılmaksızın okkasından 12 kuruş vergi alınması kararlaştırılmıştır. Çeşitli düzenleme ve değişikliklerle 1872 yılına gelinmiştir. 1872 yılında İlk Devlet inhisarı kurulmuş ve tütünlerin çıkış noktasından vergi alınması kararlaştırılmıştır. Tütün satmak ve inhisarı işletmek hakkı iki Rum bankerine 3500 altın mukabilinde satılmış altı ay sonrada fesih

edilerek 1873 yılında yeni bazı düzenlemelerde yapılarak "İdarei İnhisariyeyi duhan" adıyla bir teşkilat kurulmuştur. 1874 yılında sigara ve paket tütün üretimi yapan fabrikalar kurulmuştur. 1883 yılında yapılan bir şartname ile tütün inhisarlarının işletilmesi hakkı 30 sene süreyle "Memaliki Osmaniye Duhanları Müşterekilmenfaa Reji Şirketi" adlı Fransız Anonim Şirketine verilmiştir. Reji şirketi 13 Haziran 1921 tarihine kadar faaliyetini sürdürmüştür. Bu tarihte şirketle, hükümet arasında yapılan bir anlaşmayla Reji idaresi tamamen devlete geçmiştir. Cumhuriyete kadar üretilen tütünlerde çeşitli miktarlarda vergiler alınmış, bu vergiler bazen kalitesine göre değişme, bazen kilo başına standart olarak, bazen yörelere göre değişik vergiler şeklinde olmuştur.

1923 yılında I. İktisat kongresinde Reji şirketinin kapatılması kararlaştırılmıştır. 26 Şubat 1923 tarihli 558 sayılı Kanunla iç tüketim için tütün satın alınması, işletilmesi, sigara imali, ve satılması tütüne ait işlerin kanunlarla hükümet tarafından yürütülmesi kabul edilmiştir. Bu kanun gereği İnhisarlar İdaresi 1 Mart 1923 ten itibaren Devlet İnhisarı şekline gelmiştir. 1923 de sigara fabrikaları Türkiye'de kurulmuştur. 26 Şubat 1926 da hükümete verilen yetki süresi uzatılmıştır. 1926 tarih ve 907 sayılı kanunla yabancı ülkelerden gelen yaprak sigara, kıyılmış tütün, sigara, enfiye, puro v.b ithali ve ülke içinde sattırılması Devlet İnhisarına geçmiştir. Böylece ülkemizde uzun yıllar sürecek tütünde devlet tekeli tamamen başlamıştır. Daha sonra 12 Haziran 1930 tarihli ve 557 sayılı yasayla tütün inhisarının süreye bağlı olmadığı kabul edilmiştir.

5 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1701 sayılı tütün inhisarı kanunu ile tütün tarımı, işlenmesi, nakli, ticareti ve fabrikasyon safhalarının düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu düzenlemelerin yeterli olmadığı görülmüş ve 10 Haziran 1938 tarihinde 3437 sayılı "Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu" kabul edilerek 26 Ekim 1938 tarihinde itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu kanun otuz seneden fazla yürürlükte kaldı. Zamanla tütüncülükteki gelişmelere cevap veremez hale gelen bu kanun da yürürlükten kaldırılarak, 1969 yılında 1177 sayılı "Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu" kabul edilmiştir. Bu kanunla ilgili çeşitli esasları düzenleyen Tütün ve Tütün Tekeli Tüzüğü 1975 yılında çıkarılabilmmiştir.

03/01/2002 tarihinde kabul edilen, 4733 sayılı kanun ile; Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması ile Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumunun kurulmasına, bu Kurumun görev ve yetkilerinin düzenlenmesine, tütün ve tütün mamullerinin Türkiye'de üretimine, iç ve dış alım ve satımına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir.

8. KAYNAKÇA

- 1- TAPDK, (2010), 2010 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara
- 2- TAPDK, (2011), 27.01.2011 Toplantı Tutanağı, Ankara
- 3- TAPDK, (2007), Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı (2008-2012), Ankara
- 4- DPT, (2004), Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu II. Raporu, Ankara
- 5- Gümüş, A.H. (2009), Türkiye'de Tütün Politikaları, Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ankara
- 6- Gümüş, A.H.; Gümüş S.G.; Çelik O.; Aslan M.E.; Aytaş H.İ.; Tekdemir N.; Yaprak S., (2010), Türkiye'de Tütün Politikası Uygulamaları ve Tütün Üretimine Geleceği, Ankara
- 7- T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2010), Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye Raporu, Ankara
- 8- Adıyaman Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, (2010), Tütün Üretim Verileri
- 9- FAO, (2008), Agriculture Statistics, Washington
- 10- FAO, (2010), Tobacco Supply, Demand and Trade, Washington
- 11- FAO, (2010), Projections of Tobacco, Production, Consumption, and Trade to the Year 2010
- 12- USDA, (2010), US Agriculture Statistics
- 13- Womach J., (2003), Tobacco Price Support, An Overview of the Program, New York
- 14- Adıyaman Tütün Platformu, (2010) Tütün Verileri, Adıyaman
- 15- Tütün Ekspertleri Derneği, (2010), Tütün Verileri, Ankara
- 16- <http://www.fao.org/DOCREP/006/Y4956E/y4956e00.htm#Contents>
- 17- <http://www.fao.org/english/newsroom/news/2003/26919-en.html>
- 18- <http://www.fao.org/DOCREP/006/Y4997E/y4997e0j.htm>
- 19- <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/index.html>
- 20- <http://sigara.uzerine.com/index.jsp?objid=56>
- 21- <http://www.tapdk.gov.tr>
- 22- Hikmet S., (1997), Türk Tütününde Fiyatlandırma Politikası, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 23- Epipek S., (1998), Tarla Bitkileri
- 24- Güner B. Z.; Boyraz M.; Çitçi D., (2006), Tütüncülüğten Zeytinciliğe Geçiş: Akhisar Örneği

9. BİLGİ ALIŞVERİŞİ İÇİN GÖRÜŞÜLEN KURULUŞLAR

- 1- Adıyaman İli Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
- 2- Adıyaman İli Çelikhana İlçesi Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü
- 3- Adıyaman Ziraat Odası Başkanlığı
- 4- Adıyaman Sanayi ve Ticaret Odası Başkanlığı
- 5- Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü
- 6- Adıyaman Tütün Platformu

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for writing notes.